

Lakivaliokunnan mietintö 7/1996 vp

Hallituksen esitys lainsäädännöksi lapsen huoltoa ja tapaamis-oikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon uudistamisesta

Eduskunta on 28 päivänä syyskuuta 1995 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen 96/1995 vp.

Lakivaliokunnan pyynnöstä sosiaali- ja terveysvaliokunta on antanut asiasta lausunnon (StVL 1/1996 vp), joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina lainsäädäntöneuvos Markku Helin, lainsäädäntöneuvos Tuula Linna ja erityisasiantuntija Matti Rintala oikeusministeriöstä, nuorempi hallitussihteeri Pia-Liisa Heiliö sosiaali- ja terveysministeriöstä, lapsen oikeuksien työryhmän puheenjohtaja, lähetystöneuvos Anja-Riitta Ketokoski ulkoasiainministeriöstä, kehittämisspäälikkö Sirpa Taskinen Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesista, ylimääräinen hovioikeudenneuvos Marjatta Möller Helsingin hovioikeudesta, käräjätuomari Jaakko Rinne Jyväskylän käräjäoikeudesta, I kaupunginvouti Heikki Mälkki Tampereen kaupunginvoudinvirastosta, lääninsosiaalitarkastaja Juhani Kaimio ja toimistopäälikkö Ilkka Helle Oulun lääninhallituksesta, johtava sosiaalityöntekijä Ritva Creutz Helsingin sosiaalivirastosta, sosiaalityöntekijä Kristiina Leikas ja sosiaalityöntekijä Taru Timlin Turun sosiaalikeskuksesta, sosiaalijohtaja Reino Väisänen Suonenjoen kunnasta, neuvotteleva lakimies Antero Jaakkola Suomen Kuntaliitosta, pääsihteeri Martti Esko Kirkon perheasiain keskuksesta, toiminnanjohtaja Mauri Upanne Lastensuojelun Keskusliitosta, varatuomari Helena Molander Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, toiminnanjohtaja Mirja Winter-Heikkilä Pelastakaa Lapset ry:stä, toiminnanjohtaja Heljä Sairisalo Yksinhoitajien ja yhteishuoltajien liitosta, puheenjohtaja Kari Karjalainen ja varatuomari Janne Kangas Elatusvelvollisten Liitosta, puheenjohtaja Tiina Kaarela Pelastakaa edes äidit -yhdistyksestä, johtava psykologi Sointu Talvitie ja sihteeri Sanna Koskinen Terveystieteiden tutkimuskeskuksesta, asianajaja Ulla-Riitta Harju Suomen Asianajajaliitosta, puheenjohtaja Pekka Louekoski Suomen Kaupunginvoutien yhdistyksestä,

nimismies Antero Puisto Suomen Nimismiesyhdistyksestä, laamanni Nanny Granfelt Käräjäoikeustuomarit ry:stä, Perheen Suojelun Keskusliiton PESUE ry:n toiminnanjohtaja, yhteiskuntatieteiden maisteri Anu Suomela, Espoon turvakodin johtaja Sirkka-Liisa Aaltio, koulunjohtaja Jyrki Korsikko lapsen tapaamisoikeudesta riidelleenä isänä, yhteiskuntatieteiden maisteri, sosiaalityöntekijä Kristiina Koivunen uhkasakkoaitien edustajana, professori, ylilääkäri Fredrik Almqvist, lääketieteen ja kirurgian tohtori, lastenpsykiatri Tytti Solantaus, apulaisprofessori, oikeustieteen lisensiaatti (väit.) Eva Gottberg, dosentti, oikeustieteen tohtori Sami Mahkonen, apulaisprofessori Matti Pellonpää ja oikeustieteen lisensiaatti Veli-Pekka Viljanen.

Lisäksi valiokunta on saanut Helsingin sosiaaliviraston lakimieheltä Tapio Rädyltä ja toimittaja Erkki Saksalta kirjallisen lausunnon.

Hallituksen esitys

Toteuttamisvaiheessa oleviin kolmeen suureen uudistushankkeeseen — paikallishallinnon uudistamiseen, ulosottolainsäädännön kokonaisuudistukseen ja ulosotonhaltijan lakkauttamiseen — liittyen hallituksen esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö. Täytäntöönpanolaki kirjoitettaisiin kokonaan uudelleen ja eräisiin muihin lakeihin tehtäisiin vähäisiä muutoksia.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta määrääminen siirtyisi ulosotonhaltijalta (lääninhallitukselta) käräjäoikeudelle. Täytäntöönpanoasia ehdotetaan käsiteltäväksi käräjäoikeudessa hakemusasiain menettelyä noudattaen.

Lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voitaisiin pyytää myös suoraan ulosottomieheltä, jos lapsen huoltoa koskevan päätöksen antamisesta ei olisi kulunut kolmea kuukautta. Ulosottomies voisi siirtää asian käräjäoikeudelle.

Käytännön toimeenpano kuuluisi ulosottomiehelle yhdessä sosiaaliviranomaisten kanssa. Täytäntöönpanoon ei voisi ryhtyä vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa eikä myöskään vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Sovittelumenettelyä ehdotetaan kehitettäväksi. Sovittelusta tulisi sosiaalihuoltolain mukaan kunnan tehtävä ja sovittelijana toimisi tavallises-
ti kunnan nimeämä henkilö.

Tuomioistuimien voisi täytäntöönpanoasian yhteydessä täsmentää ja vähäisessä määrin muuttaa tapaamisoikeuden ehtoja. Jos olosuhteet olisivat muuttuneet päätöksen antamisen jälkeen ja päätöksen täytäntöönpano olisi selvästi lapsen edun vastaista, käräjäoikeuden tulisi hylätä täytäntöönpanoa koskeva hakemus.

Ehdotukseen sisältyy säännökset täytäntöönpanon yhteydessä annettavasta täytäntöönpanomääräyksestä ja pakkokeinoista. Pakkokeinoina voitaisiin käyttää hakijan vastapuolelle asetettavaa uhkasakkoa sekä lapsen noutamista, jonka panisi toimeen ulosottomies. Tuomioistuimien voisi määrätessään päätöksen täytäntöönpanotavaksi antaa myös täytäntöönpanon hakijaa ja tämän vastapuolta velvoittavia määräyksiä, jotka ovat tarpeen täytäntöönpanon ja lapsen edun turvaamiseksi. Nämä velvoitteet voitaisiin määrätä täytettäväksi sakon uhalla.

Kiireellisissä tapauksissa täytäntöönpanoon voitaisiin ryhtyä vastapuolta kuulematta, jolloin sosiaaliviranomaisten olisi yleensä sijoitettava lapsi väliaikaisesti. Tällaiset väliaikaiset turvaamistoimet olisivat mahdollisia yleensä vain, jos on perusteltua aihetta otaksua, että toinen huoltaja aikoo viedä lapsen luvottomasti pois maasta.

Lait on tarkoitettu saatettavaksi voimaan paikallishallintouudistuksen yhteydessä 1 päivänä joulukuuta 1996.

Valiokunnan kannanotot

Yleisperustelut

Uudistuksen lähtökohdat ja lainsäädännön tarpeellisuus

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanolainsäädännön muuttamiseen ryhdyttiin, kun paikallishallintouudistuksessa edettiin suunnittelusta lain säätämiseen ja käytännön toteutusvaiheeseen. Tällöin tuli selväksi, että kun ulosotonhaltijat lakkautetaan,

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien päätösten täytäntöönpano on siirrettävä jollekin toiselle viranomaiselle. Tarkoituksena oli valmistella välttämätön teknisluonteinen organisaatio-uudistus.

Lainvalmistelun aikana ilmeni myös tarve korjata eräitä täytäntöönpanolainsäädännön epäkohtia, minkä vuoksi hallituksen esitykseen sisällytettiin myös sisällöllisiä uudistuksia.

Lakivaliokunnassa kuullut asiantuntijat ovat hyväksyneet uudistuksen organisatoriset perusratkaisut lähes huomautuksitta. Sen sijaan uudistuksen sisällöllisistä säännöksistä on esitetty täysin toisistaan poikkeavia ja keskenään ristiriitaisia kannanottoja. Sen vuoksi lakivaliokunta on asiaa käsitellessään keskittynyt ennen kaikkea tällaisiin säännöksiin.

Saamansa selvityksen perusteella ja sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunnossa esitetyn nojalla valiokunta pitää ehdotettua lainsäädäntöä tarpeellisena. Hallituksen esityksen perusratkaisut lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa ovat tarkoituksenmukaisia. Valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä, mutta esittää lukuisia muutoksia lakiehdotusten yksityiskohtiin.

Valiokunta esittää käsityksensä lakiehdotusten keskeisistä peruskäsitteistä ja -linjauksista seuraavaa.

Eri lakien keskinäinen suhde

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta ei ole eikä voi olla itsenäinen säännöstö. Täytäntöönpano perustuu oikeuden päätökseen tai vahvistettuun sopimukseen, joka on tehty lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain perusteella. Nämä lait muodostavat siviilioikeudellisten säännösten ketjun, jossa ensimmäisenä lenkinä on laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja toisena täytäntöönpanolaki.

Täytäntöönpanolaissa joudutaan väistämättä viittaamaan täytäntöönpanoa koskeviin yleislakeihin: ulosottolakiin ja uhkasakkolakiin. Täytäntöönpanolakiin voidaan kirjoittaa näkyviin vain ne säännökset, joissa on tarve poiketa yleislakien säännöksistä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita järjestettäessä voidaan joutua turvautumaan lastensuojelulain säännösten nojalla lapsen huostaanottoon. Lastensuojelulain luontees-
ta julkiseen valtaan perustuvana suojele- ja tur-

vaamislakina johtuu, että lastensuojelulaki on ensisijainen laki sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa koskevaan lakiin nähden.

Lapsen etu, lapsen tahto ja lapsen kuuleminen

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lainsäädäntöön liittyy kolme samantyyppistä, mutta ratkaisevasti toisistaan eroavaa käsitettä: lapsen etu, lapsen tahto ja lapsen kuuleminen. Käsitteet näyttävät sekoittuvan keskenään. Sen vuoksi valiokunta esittää yhteenvetona seuraavaa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain lähtökohta on, että tapaamisoikeus on ratkaistava ennen kaikkea *lapsen edun* mukaisesti. Myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa kaiken toiminnan perustana on lapsen etu. Täytäntöönpanon lähtökohtana onkin, että päätöksessä, jossa on määrätty lapsen huollosta ja tapaamisesta, on myös selvitetty lapsen etu. Olosuhteet ovat kuitenkin voineet muuttua täytäntöönpanoon ryhdyttäessä tai sovittelu saattaa tuoda esiin uusia näkökohtia. Sen vuoksi lapsen etu voi täytäntöönpanovaiheessa olla eri kuin alkuperäisessä päätöksessä. Lain säännöksillä lapsen etua ei voida tarkkaan määritellä, vaan määrittelyn pitää perustua tapauskohtaiseen harkintaan.

Lakien sanamuodoista on seurannut, että tapaamisoikeudesta puhutaan lapsen oikeutena. Tämä on kuitenkin jossain määrin harhaanjohtava ilmaisu. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla asettaa valtiolle aktiivisen velvollisuuden olemassa olevien tapaamissuhteiden turvaamiseen, ja vanhempien normaali ja hyväksyttävä halu pitää yhteyttä lapseen saa oikeudellista suojaa.

Ensimmäisen lakiehdotuksen 2 §:n mukaan täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin *lapsen tahtoa*, jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta. Täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä myöskään vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Säännös vastaa nykyistä lakia. Lapsella on siis oikeus kertaluonteisesti tai pysyvästi kieltäytyä tapaamisesta tai huollon siirrosta, jos hän on 12 vuotta tai nuorempikin, jos hän on riittävän kehittynyt. Hallituksen esityksen perusteluissa korostetaan, että myös ulosottomiehen on noutotilanteessa otettava lapsen itsemääräämisoikeus huomioon. On kuitenkin

huomattava, että kovin nuorelle lapselle ei voi eikä saa asettaa ratkaisupakkoa ja että pienen lapsen tahdonilmaisun tulkitseminen voi olla vaikeaa.

Lapsen kuulemiselle ei ole asetettu ikärajaa, vaan lasta tulee kuulla mahdollisuuksien mukaan. Tätä koskevat säännökset ovat 1. lakiehdotuksen 7 ja 11 §:ssä. Sovittelussa lasta tulee säännönmukaisesti kuulla, mutta tuomioistuimessa vain erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa.

Sovittelu

Hallituksen esityksen mukaan sovittelu on riititilanteen ensisijainen ratkaisutapa silloin, kun päätöksen täytäntöönpano vapaaehtoisesti ei ole onnistunut. Sovittelumenettelyn järjestämistä ehdotetaan tehostettavaksi.

Valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat yksimielisesti hyväksyneet tämän lähtökohdan, mutta samalla esittäneet useita varteenotettavia ehdotuksia siitä, miten sovittelusäännöksiä voitaisiin vielä parantaa. Myös sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää lausunnossaan useita muutoksia sovittelusäännöksiin.

Lakivaliokunta yhtyy sosiaali- ja terveysvaliokunnan esityksiin sovittelijoiden pätevyysvaatimusten ja sovittelun tarkoitusta ja kestoja sekä salassa pidettävien tietojen saamista koskevien säännösten tarkistamisesta. Laista tulee myös selkeästi näkyä, että sovittelua voidaan määrätä suorittamaan yksi tai useampi sovittelija. Tällöin on mahdollista muodostaa moniammatillisia ryhmiä, joissa lapsen etua voidaan tarkastella monipuolisesti. Yhdeksi sovittelijaksi voidaan määrätä lapsipsykiatrian tai lapsipsykologian asiantuntija ja toiseksi sovittelijaksi aikuispsykiatrian tai aikuispsykologiaan erikoistunut henkilö, jolla on valmiudet arvioida vanhempien psyykkistä kykyä toimia vanhempana. Tarkoituksena on, että tuomioistuimet tapauksen mukaan ilman erityisiä lakiin kirjoitettuja edellytyksiä päättävät siitä, tarvitaanko yksi vai useampi sovittelija.

Asian käsittely kärjääoikeudessa

Täytäntöönpanopäätösten käsittelyn siirtämistä ulosotonhaltijalta eli lääninhallituksilta kärjääoikeuksiin on yleisesti pidetty myönteisenä uudistuksena, koska tällöin oikeudessa on mahdollisuus kuulla sekä asianosaisia, sovitteli-joita että todistajia suullisesti.

Toisinkin asia on nähty: säännöstä on pidetty vallan kolmijako-opin vastaisena. Tämä käsitys ei kuitenkaan perustu voimassa olevaan oikeusjärjestykseen. Toimeenpanovallalla tarkoitetaan hallintoa, ei tuomioiden täytäntöönpanoa. Päättösten täytäntöönpano on lainkäyttötoimintaa, joka kuuluu kolmijako-opin mukaan samaan lohkoon kuin tuomiovaltakin. Tämä ilmenee muun muassa hallitusmuodon 53 §:stä. Useissa ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä alioikeudet nykyisin huolehtivat päätöstensä täytäntöönpanosta.

Useissa asiantuntijalausunnoissa asian käsittelemistä yhden tuomarin kokoonpanossa on pidetty arveluttavana ratkaisuna. Täytäntöönpanoasiat ovat useimmiten riitaisia ja muutenkin hankalia. Niiden ratkaiseminen vaatii monipuolista harkintaa ja kokemusta. Sen vuoksi valiokunta katsoo, että pääsääntönä tulee olla kärjäoikeuden normaali hakemusasiain kokoonpano, jolloin oikeudessa on läsnä tuomari ja kolme lautamiestä. Usein juuri lautamiehillä on näissä asioissa tarvittavaa elämäkokemusta. Tällöin on myös paremmat mahdollisuudet siihen, että oikeudessa on mukana kummankin sukupuolen edustajia. Asianosaisilla on kuitenkin niin halutessaan oikeus hakemusasiain käsittelylain 5 §:n 1 momentin nojalla syrjäyttää lautamieskokoonpano. Valiokunnan kanta juttujen laadun luonteesta merkitsee myös sitä, että näitä asioita ei pitäisi antaa notaareiden hoidettaviksi.

Yleisten prosessiperiaatteiden nojalla hakijalla on todistustaakka näyttää, että vastapuoli on estänyt tapaamiset. Hakijan on osoitettava, että hänellä on sellainen oikeussuojan tarve, joka vaatii hakemusasian ratkaisemista. Jo hakemuksessa on hakemusasiain 6 §:n mukaan oltava hakijan vaatimus ja sen tarpeellinen perustelu.

Maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla täytäntöönpanoasioissa voidaan myöntää maksuton oikeudenkäynti. Muutoin kulujen korvaamisessa sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä oikeudenkäyntikuluista.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunnossa korostetaan, että täytäntöönpanolain tulee olla sellainen, että kiusanteko tapaamisasioissa estetään. Lakivaliokunta toteaa, että laissa on useita sellaisia säännöksiä, joiden tarkoituksena on edesauttaa tämän tavoitteen onnistumista. Ennen kaikkea tällainen on turvaamistoimia koskeva pykälä (1. lakiehdotuksen 19 §). Sen nojalla voidaan asettaa sellaisia velvoitteita kuin että hakija velvoitetaan olemaan saapuvilla lasta

noudettaessa, hakijan ja lapsen tapaaminen järjestetään valvonnan alaisena ja hakijalle asetetaan velvollisuus ilmoittaa ajoissa tapaamisen esteestä. Hakijan suhtautumisesta tällaisiin velvoitteisiin voidaan päätellä, onko hän pyytänyt täytäntöönpanoa tosissaan lapsen edun kannalta vai onko hän tehnyt hakemuksen pelkästään kiusantekomielessä. Lakivaliokunta ehdottaa vielä pykälää täydennettäväksi sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunnossa esitetyn mukaisesti siten, että tämentyyppiset velvoitteet voidaan määrätä toteutettaviksi myös täytäntöönpanon raukeamisen uhall. Tällöin hakijan laiminlyönti johtaa myös toiselle osapuolelle asetetun uhan raukeamiseen.

Valiokunta pitää tärkeänä, että tuomioistuinten aktiivisesti käyttävät pykälän tarjoamia mahdollisuuksia ja harkitsevat, minkä tyyppiset ehdot ja velvoitteet kussakin asiassa ovat tarkoituksenmukaisia ja soveliaita. Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota myös 1. lakiehdotuksen 13 §:ään, jonka nojalla tapaamisen ehtoja voidaan muuttaa sovittelun ajaksi esimerkiksi niin, että tapaamiset olisivat päivätapaamisia tai valvottuja tapaamisia. Silloin, kun huoltajavanhempi pitää tapaamisia syystä tai toisesta lapselle turvattomina, voidaan ehtojen muuttamisella saada ratkaisevia viitteitä siitä, ovatko huoltajavanhemman pelot perusteltuja vai eivät, ja lisäksi ehkäistä lapsen ja tapaajavanhemman vieraantumista.

Täytäntöönpanoasia on luonteeltaan indispositiivinen riita-asia, jonka käsittelyssä noudatetaan virallisperiaatetta. Tämä merkitsee sitä, että oikeuden on viran puolesta huolehdittava muun muassa lapsen edun toteutumisesta. Käytännössä tuomioistuin saa tiedot lapsen edun selvittämiseksi sosiaalitoimen edustajilta. Valiokunta katsoo, että vireillä olevassa lapsipolitiikan kehittämistyössä tulee selvittää tarve ja mahdollisuudet täydentää oikeuden kokoonpanoa erityisellä lapsiasioiden asiantuntijalla. Vaikka tällaista asiantuntijajäsentä on pidetty alioikeusjärjestelmällemme vieraana, on oikeuksissa eräitä vaikeita asiatyyppejä käsiteltäessä, kuten meriasioissa ja patenttiasioissa, asiantuntijajäseniä. Niin ikään on tarpeen selvittää mahdollisuudet ottaa käyttöön uskotun miehen määrääminen lapsen edun valvojaksi yksittäistapauksissa silloin, kun lapsen etu näyttää jäävän vanhempien keskinäisten riitojen varjoon. Valiokunta viittaa tältä osin sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintöön valtioneuvoston selonteosta 2/1995 vp ”Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa”.

Nouto

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että nouto säilytetään viimeisenä keinona, jolla täytäntöönpano voidaan toteuttaa. Sitä ehdotetaan myös laajennettavaksi tapaamisoikeuden toteuttamiseksi. Noutosäännökset ovat aiheuttaneet niin valiokunnassa kuin julkisissa tiedotusvälineissäkin kiivaan keskustelun.

Valiokunta pitää noutosäännöksiä välttämättöminä, mutta samalla painottaa noudon viimeisijaisuutta täytäntöönpanokeinona. Valiokunta katsoo myös, että nouto on aina ratkaistava kertaluonteisena, eikä useampikertaisen noudon mahdollisuutta ole syytä sisällyttää lakiin.

Valiokunta yhtyy sosiaali- ja terveysvaliokunnan esityksiin siitä, että niiden henkilöiden piiriä, jotka lasta noudettaessa ovat paikalla ja jotka tarvittaessa voidaan kutsua tai pyytää paikalle, on syytä laajentaa. Ulosottomiehen tulee kutsua mukaansa ensisijaisesti henkilö, joka on toimitanut asiaan liittyvän sovittelun, tai jos tämä ei ole käytettävissä, joku muu sosiaalihuollon viranomainen. Sen lisäksi paikalle on tarpeen kutsua lapselle läheinen henkilö, jos sellainen on saatavilla. Tarvittaessa sovittelijan tai sosiaaliviranomaisen harkinnan mukaan paikalle on kutsuttava myös lääkäri tai muu vastaava asiantuntija. Käytännön tarpeen vaatimaa on, että myös ulosottomiehellä on tuomioistuimen ohella oikeus pyytää sovittelijaa jatkamaan sovittelua ja velvoittaa hakija saapumaan paikalle.

Valiokunta on erityisesti pyrkinyt selvittämään, milloin ulosottomies voi jättää täytäntöönpanon sillensä. Koska tilanteet vaihtelevat tapauksittain, asiasta ei voida säätää laissa. Ratkaisu perustuu joko täytäntöönpanolain 2 §:ään, ts. lapsen tahtoon, taikka täytäntöönpanolaissa olevien viittaussäännösten perusteella ulosottolain yleisiin menettelysäännöksiin. Näissä lähtökohtana on, että ulosottomies ei voi jättää täytäntöönpanoa sillensä muuten kuin esteen satuessa. Asian havainnollistamiseksi valiokunta esittää kuitenkin erityyppisistä käytännön tilanteista seuraavaa:

— Mikäli riittävän kehittynyt lapsi vastustaa noutoa, on ulosottomiehen myös noutotilanteessa otettava huomioon tällaisen lapsen tahto. Jos ulosottomies katsoo, että lapsen vastustus ei johdu tilanteesta sinänsä, vaan on todellista, hänen on jätettävä täytäntöönpano sikseen.

— Jos pieni lapsi on järkyttynyt tilanteesta eikä rauhoitu, nouto on siirrettävä myöhempään ajankohtaan. Tilanteen dramaattisuus ei sinänsä

ole peruste luopua täytäntöönpanosta. Noutoa on yritettävä seuraavalla kerralla eri tavoin. Periaatteessa täytäntöönpanoa on yritettävä niin kauan kunnes nouto onnistutaan toteuttamaan tavalla, joka ei järkytä lasta liiaksi. Oikeuskäytännössä on kuitenkin pidetty lääkärin tai muun vastaavan asiantuntijan käsitystä asiasta ratkaisevana. Valiokunta pitää oikeuskäytännön ratkaisumallia asianmukaisena.

— Se, että vanhempi, jonka luona lapsi on, vastustaa noutoa, ei ole syy jättää täytäntöönpanoa sillensä, vaan silloin ulosottomiehellä on käytettävissään ulosottolain nojalla tarpeelliset voimakeinot kuten poliisin virka-apu.

— Jos lasta ei löydy ja ulosottomies katsoo selvitetyn, että lapsi on viety ulkomaille, täytäntöönpano raukeaa ja ulosottomies palauttaa paperit hakijalle ilmoituksin täytäntöönpanoa kohdanneesta esteestä.

— Jos lasta ei löydy ja tiedetään, että lasta piilotetaan kotimaassa, on ulosottomiehen pyydettävä virka-apua poliisilta lapsen olinpaikan selvittämiseksi tai tarvittaessa toiselta ulosottomieheltä tai siirrettävä täytäntöönpanoasia toiselle ulosottomiehelle.

Täytäntöönpanomenettelyn eri vaiheet

Huoltopäätöksen täytäntöönpanoa ja tapamisoikeuspäätöksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset eroavat toisistaan jo hallituksen esityksen perusteella. Lakivaliokunta ehdottaa näiden eriyttämistä toisistaan vielä enemmän. Kokonaiskuvan saamiseksi valiokunta esittää yhteenvedonomaaisesti ne eri vaiheet, jotka voivat kuulua toisaalta a) huoltopäätökseen ja toisaalta b) toteuttamispäätökseen.

A. HUOLTOPÄÄTÖKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

Huoltopäätöksen täytäntöönpanossa voi olla seuraavia vaiheita:

1. Suora täytäntöönpano

— Jos huoltopäätös on uusi (alle 3 kk), täytäntöönpanoa voi hakea suoraan ulosottomieheltä.

— Ulosottomies noutaa lapsen tai, jos asia on epäselvä, osoittaa hakijan käräjäoikeuteen hakemaan täytäntöönpanomääräystä.

2. Tuomioistuimen täytäntöönpanomääräys

2.1. Täytäntöönpanoa haetaan käräjäoikeudelta.

2.2. Käräjäoikeus määrää toimitettavaksi *sovittelun*, paitsi jos

- lapsen etu painavista syistä vaatii heti täytäntöönpanoa,
- on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi, tai
- huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut alle 3 kk, jollei sovittelun järjestämiseen ole erityistä syytä.

2.3. Asia käsitellään oikeuden *istunnossa*.

- Oikeus kokoontuu peruskokoukseen.
- Käsitellessä noudatetaan virallis-periaatetta.
- Käräjäoikeus voi pidentää sovittelua perustellusta syystä.
- Käräjäoikeus kuulee hakijaa, hakijan vastapuolta, sovittelijaa ja mahdollisia muita henkilöitä.
- Käräjäoikeus voi määrätä, että lääkärin tai muun asiantuntijan on tutkittava lapsi.

2.4. Käsitelyn päätyttyä käräjäoikeus tekee *päätöksen*.

- Se voi hylätä hakemuksen tai
- se voi hyväksyä hakemuksen, jolloin hakijan vastapuoli veloitetaan luovuttamaan lapsi sakon uhalla tai noudon uhalla. Päätökseen voidaan liittää ehtoja ja velvoitteita toiselle tai kummallekin vanhemmalle sekä asettaa niiden tehosteeksi uhkasakko. Velvoitteet voidaan asettaa myös täytäntöönpanon raukeamisen uhalla.

3. Uhkasakon tuomitseminen ja muuntorangaistuksen tuomitseminen

- Näitä haetaan käräjäoikeudelta,
- asiaa käsitellään oikeuden peruskokouksessa ja
- käräjäoikeus päättää asiasta.

4. Nouto

- Nouto käynnistyy, kun tuomioistuin hakijan pyynnöstä lähettää päätöksen ulosottomiehelle tai hakija toimittaa päätöksen itse ulosottomiehelle.
- Ulosottomies toteuttaa noudon, mut-

ta voi myös pyytää sovittelijaa jatkaamaan sovittelua ennen noudon toteuttamista. Ulosottomiehen mukana noudossa on ainakin yksi muu henkilö.

5. Väliaikaiset turvaamistoimenpiteet

5.1. Jos on uhka, että lapsi viedään maasta, *tuomioistuin*, jossa täytäntöönpanoasia on vireillä, voi *kiireellisessä tilanteessa* vastapuolta kuulematta määrätä lapsen sijoitettavaksi laitokseen tai määrätä muita ehtoja. Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on otettava lapsi huostaansa.

5.2. Jos on uhka, että lapsi viedään maasta, *poliisiviranomainen* tai *ulosottoviranomainen* voi *erittäin kiireellisessä tapauksessa*, vaikkei täytäntöönpanoasia ole vireillä, ottaa lapsen haltuunsa. Sosiaaliviranomaisen on sijoitettava lapsi laitokseen ja asiasta on välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle.

B. TAPAAMISOIKEUSPÄÄTÖKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

Tapaamisoikeuspäätöksen täytäntöönpanossa ei voida käyttää suoraa täytäntöönpanoa eikä väliaikaisia turvaamistoimenpiteitä. Täytäntöönpanossa voi olla seuraavia vaiheita:

1. Tuomioistuimen täytäntöönpanomääräys

1.1. Täytäntöönpanoa haetaan käräjäoikeudelta.

1.2. Käräjäoikeus määrää toimitettavaksi *sovittelun*, paitsi jos

- lapsen etu painavista syistä vaatii heti täytäntöönpanoa tai
- on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi.

1.3. Asia käsitellään oikeuden *istunnossa*.

- Oikeus kokoontuu peruskokoukseen.
- Käsitellessä noudatetaan virallis-periaatetta.
- Käräjäoikeus voi pidentää sovittelua perustellusta syystä tai oman harkintansa perusteella.

- Käräjäoikeus kuulee hakijaa, hakijan vastapuolta, sovittelijaa ja mahdollisia muita henkilöitä.
- Käräjäoikeus voi määrätä, että lääkärin tai muun asiantuntijan on tutkittava lapsi.
- Käräjäoikeus voi väliaikaisesti muuttaa tapaamisoikeuden ehtoja.

1.4. Käsittelyn päätyttyä käräjäoikeus tekee päätöksen.

- Se voi hylätä hakemuksen tai
- se voi hyväksyä hakemuksen, jolloin hakijan vastapuoli veloitetaan luovuttamaan lapsi sakon uhalla tai ääritapauksissa noudon uhalla. Tapaamisoikeuden ehtoja voidaan muuttaa vähäisessä määrin. Päätökseen voidaan liittää ehtoja ja velvoitteita toiselle tai kummallekin vanhemmalle sekä asettaa niiden tehosteeksi uhkasakko. Hakija voidaan velvoittaa tallettamaan oma tai lapsen passi. Velvoitteet voidaan asettaa myös täytäntöönpanon raukeamisen uhalla.

2. Uhkasakon tuomitseminen ja muuntorangaistukseen tuomitseminen

- Näitä haetaan käräjäoikeudelta,
- asiaa käsitellään oikeuden peruskokouksessa ja
- käräjäoikeus päättää asiasta.

3. Nouto

- Nouto käynnistyy, kun tuomioistuimien hakijan pyynnöstä lähettää päätöksen ulosottomiehelle tai hakija toimittaa päätöksen itse ulosottomiehelle.
- Ulosottomies toteuttaa noudon, mutta voi myös pyytää sovittelijaa jatkaa sovittelua ennen noudon toteuttamista. Ulosottomiehen mukana nou-dossa on ainakin yksi muu henkilö.

Uudistuksen toteuttaminen käytännössä

Jotta lain tavoitteet täytäntöönpanomenetel-lyn kehittämisestä nykyistä paremmaksi toteutuisivat, tarvitaan lainsäädännön ohella hyvää käytännön osaamista. Siihen ei päästä ilman vi-ranomaisten hyvää yhteistyötä, koulutusta ja tarkoitusta varten varattuja määrärahoja. Jotta nykyiset epäkohdat korjautuisivat ja uusi järjes-telmä käynnistyi myönteisesti,

valiokunta edellyttää, että

- oikeusministeriö ja sosiaali- ja ter-veysministeriö yhteistyössä laativat tarvittavan ohjeiston ja lomakkeiston,
- sovittelijoille järjestetään valtakun-nallinen perehdyttämiskoulutus,
- tuomareille järjestetään niin ikään asianmukainen koulutus ja
- lain toteuttamisvaihetta varten va-rataan riittävät määrärahat.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää lausun-nossaan, että vaikeimpien tilanteiden hoitamista varten olisi luotava kuntien välisenä yhteistyönä mahdollisuus keskittää sovittelu muutama-an valtakunnalliseen pisteeseen, jossa on käytettä-vissä vahva ja laaja, eri alojen asiantuntemusta edustava ohjausryhmä, tai perustettava sellainen asiantuntijatyöryhmä, jonka paikalliset viran-omaiset voisivat tilata omaan kuntaansa avusta-maan kaikkein vaikeimpien tapausten selvittä-misessä. Jotta tällaisen yhteistyön käynnistämi-nen saataisiin alulle,

valiokunta edellyttää, että sosiaali- ja terveysministeriö käynnistää selvitys-työn, jossa selvitetään mahdollisuudet tarkoituksenmukaisen sovittelun ohjaus-järjestelmän luomiseen, ja tarvittaessa avustaa tällaisen järjestelmän toteuttami-nessa.

Lakiehdotusten eduskuntakäsittelyn aikana on esitetty epäilyjä uudenkin järjestelmän käytökelpoisuudesta ja lain tavoitteiden toteutumise-sta. Valiokunta pitää välttämättömänä, että lain voimaan tullessa järjestetään tehokas seu-ranta, jotta nähdään, onko säännöstö toimiva. Mikäli epäkohtia ilmenee, ne on välittömästi esi-tettävä korjattaviksi. Samalla on syytä selvittää, onko lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta an-netun lain säännöksissä tai säännösten sovelta-miskäytännössä korjaamista vaativia epäkohtia.

Yksityiskohtaiset huomautukset

1. Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

Yleistä. Valiokuntakäsittely on osoittanut, että lakiehdotus on vaikeaselkoinen. Valiokun-nan ehdottamien lukuisten muutosten johdosta lakiehdotus näyttäisi muodostuvan entistä vai-keaselkoisemmaksi.

Lakiehdotuksen selkeyttämiseksi valiokunta ehdottaa sen rakenteen muuttamista. Tuomioistuinta koskevat säännökset jaetaan toisaalta oikeuden käsittelyä ja toisaalta käsittelyn tulosta eli päätöstä koskeviin lukuihin. Ulosottomiestä ja noutoa koskevat säännökset puolestaan kootaan omaan lukuunsa. Tällöin luvut etenevät tapahtumajärjestyksessä.

Lakiehdotuksen uuden rakenteen havainnollistamiseksi päätösehdoitukseen on poikkeuksellisesti kirjoitettu näkyviin myös ne hallituksen esityksen säännökset, joita ei ehdoteta muutettaviksi. Muutokset sinänsä on osoitettu vakiintunutta merkintätapaa käyttäen.

Rakenteen muuttamisesta seuraa, että pykälän numerointi muuttuu osittain. Tätä ei yleensä ole erikseen perusteltu. Myös lakiehdotuksen sisäiset viittaussäännökset muuttuvat kauttaaltaan. Myöskään näitä ei ole erikseen perusteltu.

1 luku. Yleiset säännökset

3 §. *Lapsen suojaaminen täytäntöönpanon yhteydessä.* Pykälässä ilmaistaan kaikkia lain soveltajia velvoittava periaate: lapseen kohdistuvat toimenpiteet on suoritettava mahdollisimman hienotunteisesti ja lasta järkyttämättä.

Pykälän 2 momentissa on erityisesti lapsen noutamista koskevia säännöksiä. Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää lausunnossaan noutosäännösten tarkentamista. Kun nämä tarkennukset liitetään 2 momenttiin, säännöksen luonne muuttuu. Kysymyksessä ei enää ole periaatteellinen lain 1 lukuun kuuluva yleissäännös, vaan yksityiskohtaista toimeenpanoa koskeva säännös, joka kuuluu ulosottomiehen toimenpiteitä sisältävien säännösten joukkoon.

Valiokunta ehdottaa pykälän 2 momentin poistamista. Poiston johdosta 1 momentin sanontaa on syytä tarkistaa ehdotettua yleisluonteisemmaksi.

4 §. *Täytäntöönpanon hakeminen.* Pykälän 2 momentissa on säännökset ns. suorasta täytäntöönpanosta. Sen mukaan lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan hakea suoraan ulosottomieheltä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta.

Suoraa täytäntöönpanoa voidaan käyttää vain lapsen huoltoa koskevan päätöksen ollessa täytäntöönpantavana. Säännöstä on yleisesti luettu väärin. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa 2

momentin selventämistä siten, että myös jälkimmäisestä lauseesta ilmenee säännöksen soveltuvuus vain huoltoa koskevaan päätökseen.

2 luku. Sovittelu

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntoon viitaten lakivaliokunta ehdottaa, että tämän lakiehdotuksen mukainen sovittelu nimetään *täytäntöönpanosovitteluksi*. Tällöin se eroaa avioliittolain mukaisesta vapaaehtoisesta sovittelusta.

6 §. *Sovittelijan määrääminen.* Pykälän 1 momentissa on säännökset siitä, kenet käräjäoikeus määrää sovittelijaksi.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntoon viitaten lakivaliokunta ehdottaa, että momenttiin lisätään säännös sovittelutehtävän antamisesta tarvittaessa kahdelle tai useammalle sovittelijalle.

Pykälän 2 momentissa on säännökset siitä, milloin sovittelua ei määrätä toimitettavaksi. Sovittelua ei toimiteta, ellei siihen ole erityistä syytä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta.

Valiokunnan mielestä uuden tapaamispäätöksen täytäntöönpanoritoja ei ole syytä jättää sovittelun ulkopuolelle. Valiokunta ehdottaakin 2 momentin 1 kohdan muuttamista niin, että sen mukaan vain huoltoa koskevaa päätöstä, jonka antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta, ei sovitella, jollei sovittelun järjestämiseen ole erityistä syytä. Samalla valiokunta ehdottaa momentin kirjoitustavan ja momentin kohtien keskinäisen järjestyksen muuttamista.

7 §. *Sovittelun tarkoitus ja sovittelun toimittaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan sovittelun tarkoituksena on saada asianosaiset noudattamaan päätöstä.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää momentin kirjoitustavan muuttamista, jotta se ei johda siihen, että sovittelussa tarkastellaan ensisijaisesti päätöksen kirjaimen eikä sen hengen toteuttamista. Tähän yhtyen lakivaliokunta ehdottaa säännöksen kirjoittamista ehdotettua väljemmän muotoon.

8 §. *Sovittelijan kertomus ja salassapitovelvollisuus.* Pykälässä on säännökset sovittelun toimittamisen määräajasta, sovittelijan kertomuksesta, kertomuksen täydentämisestä ja sovittelijan mahdollisuudesta saada salassapidettävää tietoa.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää lausunnossaan useita muutoksia pykälään. Kuten yleisperusteluista ilmenee, lakivaliokunta kannattaa esityksiä. Lakivaliokunta ehdottaa kuitenkin säännösten keskinäisen järjestyksen muuttamista.

Lakivaliokunta ehdottaa, että pykälän 1 momenttiin lisätään säännös siitä, että käräjäoikeus voi sovittelijan perustellusta pyynnöstä pidentää sovittelun määräaika. Pykälän 2 momenttia täydennetään säännöksellä, jonka mukaan käräjäoikeus katsoessaan, että sovittelun jatkaminen edistää asianosaisten yhteistoimintaa, voi tapauskohtaisesti koskevassa asiassa täytäntöönpanomääräystä antamatta määrätä sovittelijan jatkamaan sovittelua. Tällöin sovittelijan tulee antaa käräjäoikeudelle säädetyssä määräajassa uusi kertomus.

Pykälän 4 momenttiin valiokunta ehdottaa esitettyä tarkempaa säännöstä sosiaalihuoltolain 56 §:n mukaisesta tietojen ja virka-avun saamisesta. Syy tähän on se, ettei sovittelun toimittaminen ole sellainen kunnan sosiaalihuollon viranomaisen toimeen rinnastettava toimi, joka oikeuttaisi sovittelijan saamaan muilta viranomaisilta tarpeellista tietoa. Muutetun säännöksen mukaan laaja tietojensaantioikeus ja sitä vastaava salassapitovelvollisuus koskee kaikkia sovittelijoiksi määrättyjä henkilöitä — siis myös niitä, jotka käräjäoikeus 6 §:n nojalla perustellusta syystä määrää sovittelijoiksi ilman, että heitä olisi 9 §:n nojalla nimetty sovittelijoiksi.

Valiokunta ehdottaa myös pykälän otsikon tarkistamista pykälän sisältöä vastaavaksi.

9 §. *Sovittelijan nimeäminen.* Pykälän mukaan sovittelijaksi voidaan nimetä ainoastaan kasvat- ja perheneuvontatyöhön tai lastensuojeluun perehtynyt henkilö.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää siltä osin kuin säännös koskee kasvat- ja perheneuvontatyöhön perehtynyttä henkilöä sovittelijan ammattitaitovaatimusten laajentamista lasten ja perheiden kanssa tehtävään psykologiseen, psykiatriseen taikka sosiaalityöhön perehtyneeksi henkilöksi. Lakivaliokunta ehdottaa pykälän muuttamista tämän mukaisesti.

3 luku. Asian käsittely

Valiokunta ehdottaa pykälien uutta ryhmitte- lyä siten, että 3 lukuun keskitetään säännökset asian käsittelystä tuomioistuimessa. Tämän mu-

kaisesti luvun otsikko muutetaan kuulumaan ”Asian käsittely tuomioistuimessa”.

10 §. *Noudatettavat säännökset.* Pykälän 1 ja 2 momentin mukaan asian käsittelyyn tuomioistuimessa sovelletaan, mitä hakemusiasta säädetään, kuitenkin niin, että käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Valiokunta katsoo, kuten edeltä yleisperusteluista ilmenee, että pääsääntönä tulee olla käräjäoikeuden normaali hakemusiain kokoonpano, jolloin oikeudessa on läsnä tuomari ja kolme lautamiestä. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että pykälän 2 momentista poistetaan säännös, jonka mukaan oikeus on toimivaltainen, kun siinä on puheenjohtaja yksin. Poiston johdosta on jäljelle jäävän osan sanajärjestystä syytä muuttaa.

Pykälän 3 momentti sisältää viittaussäännöksen ulosottolakiin. Koska tähän lukuun keskitetään tuomioistuinta koskevat säännökset, momentti tulee tarpeettomaksi. Valiokunta ehdottaa sen poistamista.

12 §. *Muu selvitys.* Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen tulee muuta selvitystä hankkiessaan, paitsi hankkia valtion tai kuntien viranomaisen lausunto asiasta, kuulla henkilöitä, jotka voivat antaa asiasta tietoja. Henkilö, jota kuullaan tuomioistuimessa, voi momentin mukaan ilmaista salassa pidettävän tiedon, jos tieto on otettu sovittelijan kertomukseen.

Lapsen kannalta välttämättömän salassa pidettävän tiedon saaminen käsittelyn pohjaksi voi olla sovittelijan kertomuksen täydentämisen kautta hankalaa. Tämän vuoksi lakivaliokunta sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntoon viitaten ehdottaa, että 2 momenttiin lisätään säännös, jonka nojalla henkilö voi suoraan tuomioistuimessa häntä kuultaessa ilmaista sellaisen salassa pidettävän tiedon, joka olisi voitu ottaa sovittelijan kertomukseen.

Valiokunta kiinnittää tuomioistuinten huomiota siihen, että salassa pidettävä tieto saadaan ilmaista vain käsittelyssä, joka toimitetaan suljetuin ovin.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin voi määrätä, että lääkärin on tarkastettava lapsi.

Useissa asiantuntijalausunnoissa on pidetty lapsen tutkimista tärkeänä selvittelykeinona ja katsottu, että tuomioistuimen tulisi voida määrätä lapsi myös psykologisiin tai sosiaalisiin tutkimuksiin. Valiokunta ehdottaakin 3 momentin

lavitamista siten, että tuomioistuin voi määrätä lapsen lääkärin tai muun asiantuntijan tutkittavaksi.

Asiantuntijalla tarkoitetaan lastenpsykiatria, muuta erikoislääkäriä, lapsipsykologia tai henkilöä, joka on perehtynyt lapsia koskevien sosiaalisten tutkimusten suorittamiseen. Käräjäoikeus voi määrätä lapsen tutkittavaksi omasta aloitteestaan, sovittelijan pyynnöstä tai asianosaisen perustellusta pyynnöstä. Tutkimuspyynnön tulee olla perusteltu, koska turhat tutkimukset eivät ole lapsen edun mukaisia. Tutkimuksen tarkemmasta toimeenpanosta huolehtii sosiaalihuollon viranomainen ja tutkimuksen kustannukset maksetaan valtion varoista, jotta voidaan varmistaa mahdollisimman puolueeton tutkimus. Lapsen tutkimista koskevat tarkemmat säännökset annetaan asetuksella.

4 luku. Tuomioistuimen päätös täytäntöönpanoasiassa (Uusi luku ja uusi otsikko)

Valiokunta ehdottaa, että tuomioistuimen päätöstä koskevat säännökset kootaan uudeksi 4 luvuksi.

13 §. Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen täytäntöönpano. Pykälän mukaan tuomioistuin voi vähäisessä määrin muuttaa lapsen tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä täytäntöönpanon yhteydessä.

Asiantuntijalausunnoissa pykälää on pidetty käytännön kannalta tärkeänä, koska usein tapaamiset saattavat onnistua pienten väliaikaisten muutosten avulla. Lausunnoissa on esitetty toiveita isompienkin muutosten mahdollisuudesta.

Säännös on oikeudelliselta luonteeltaan poikkeussäännös täytäntöönpano-oikeudessa. Valiokunnan mielestä säännöstä voidaan kuitenkin väljentää niin, että tapaamisen ehtoihin voidaan tehdä väliaikaisesti vähäistä suurempiakin muutoksia.

Valiokunta ehdottaa pykälän muuttamista niin, että siinä mainitaan erikseen mahdollisuus tehdä väliaikaisia muutoksia ja mahdollisuus tehdä pysyviä vähäisiä muutoksia. Edellytyksenä tälle on, että muutos edistää tapaamisoikeuden toteutumista ja on lapsen edun mukainen. Edes väliaikaisesti ehtoja ei pidä muuttaa tavalla, joka aiheuttaa uusia ristiriitoja vanhempien kesken. Pykälän käyttöalan ja -tarkoituksen osalta valiokunta viittaa edellä yleisperusteluisa esitettyyn.

Valiokunta ehdottaa pykälän täydentämistä myös siten, että tapaamisehtoja voidaan muuttaa tilapäisesti, vaikka päätös ei ole lainvoimainen. Lisäksi valiokunta ehdottaa pykälän otsikon tarkistamista.

14 §. Hakemuksen hylkääminen lapsen edun vuoksi. Pykälän 2 momentissa on tyhjentävä luetelo siitä, milloin käräjäoikeus voi hylätä hakemuksen lapsen luovuttamisesta lailliselle huoltajalleen.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntoon viitaten lakivaliokunta ehdottaa, että 2 kohdassa ei vaadita erittäin painavia syitä. Painavat syyt riittävät siihen, että lapsen huoltoa koskeva asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Valiokunta korostaa pykälän *perustelujen* toteamusta, että pykälä koskee täytäntöönpanohakemuksen hylkäämistä lapsen edun vuoksi. Täytäntöönpanohakemus voidaan luonnollisesti hylätä myös muusta syystä. Jos esimerkiksi hakijan vastapuoli on täyttänyt velvoitteensa sallimalla tapaamisen tai esittänyt hyväksyttävän syyn siihen, miksi tapaamista ei ole ollut, uhkasakon asettamista tai tuomitsemista koskeva hakemus on hylättävä.

[15 §. Täytäntöönpano ilman tuomioistuimen määräystä] ja

[16 §. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsittelemiseen]

Valiokunta ehdottaa 15 ja 16 §:n poistamista, koska ne koskevat ulosottomiehen toimivaltaa.

[4 luku. Täytäntöönpanomääräys ja pakkokeinot]

Valiokunta ehdottaa luvun otsikon poistamista tarpeettomana.

15 (17) §. Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpano. Pykälän 2 momentin mukaan täytäntöönpano voidaan määrätä toimitettavaksi joko noudon tai sakon uhalla.

Säännöksessä mainitaan uhkana ensin nouto ja sen jälkeen uhkasakko. Sen sijaan seuraavassa 16 (18) §:ssä uhkien järjestys on päinvastainen.

Tarkoituksena on, että ensin harkitaan, voidaanko tulokseen päästä kevyemmän uhan avulla. Jos sitä ei pidetä mahdollisena, turvaututaan raskaampaan keinoon eli noutoon. Valiokunta ehdottaa momentin sanajärjestyksen muuttamis-

ta niin, että ensin mainitaan uhkasakko ja sen jälkeen nouto.

Pykälän 3 momentti sisältää viittaussäännöksen ulosottomiehen oikeuteen noutaa lapsi ilman käräjäoikeuden määräystä.

Uuden systematiikan mukaan 4 luvussa on vain tuomioistuimen päätöksiä koskevia säännöksiä. Näin ollen valiokunta ehdottaa 3 momentin poistamista tarpeettomaksi käyneenä.

Lain säännöksistä ei ilmene selkeästi, onko tuomioistuimen päätös ”panna täytäntöön” nimitään päätös, määräys vai tuomio. Tämän selvittämiseksi valiokunta ehdottaa *pykälän otsikon* muuttamista niin, että siinä käytetään sanaa täytäntöönpanomääräys.

16 (18) §. *Tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano.* Pykälän 3 momentissa on säännökset lapsen määräämisestä noudettavaksi. Pykälän mukaan on mahdollista määrätä nouto koskemaan useampaa lapsen kannalta erityisen tärkeää tapaamiskertaa seuraavan kuuden kuukauden ajanjaksona.

Valiokunta ei pidä säännöstä kuuden kuukauden mittaisesta useampikertaisesta noudosta asianmukaisena. Nouto on lapsen kannalta niin rankka kokemus, että noutoa koskevan päätöksen antamista on harkittava erikseen kutakin tapaamiskertaa varten. Valiokunta ehdottaa 3 momentin jälkimmäisen virkkeen poistamista.

Valiokunta ehdottaa myös tämän *pykälän otsikon* tarkistamista niin, että siinä käytetään sanaa täytäntöönpanomääräys.

17 (19) §. *Täytäntöönpanon turvaamistoimet.* Pykälässä on säännökset ehdoista ja velvoitteista, joita tuomioistuin voi asettaa sakan uhan tai noudon uhan tehosteeksi kussakin yksittäistapauksessa tarvittavalla tavalla.

Asiantuntijakuuleminen on osoittanut, että *pykälän otsikossa* käytetty termi ”turvaamistoimet” on vaikea ymmärtää. Valiokunta on sen vuoksi selvittänyt, voitaisiinko sana korvata jollakin yleiskielen sanalla. On osoittautunut, että sana on lain systematiikan kannalta tarpeen, koska se ilmaisee pykälän olevan erityissäännös suhteessa oikeudenkäymiskaaren mukaisiin turvaamistoimipykäliin.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan tuomioistuin voi määrätä, että hakijan vastapuoli ei saa siirtää lapsen olinpaikkaa tai sijoittaa lasta hoidettavaksi kodin ulkopuolelle.

Tarkoituksena on, että oikeus voi tarvittaessa kieltää lapsen piilottamisen toiselta vanhemmalta. Valiokunta ehdottaa 1 kohdan muuttamista

siten, että kieltö voidaan asettaa kummallekin vanhemmalle ja että verbi ”siirtää” korvataan sanalla ”muuttaa”.

Momentin 2 kohdan mukaan tuomioistuin voi velvoittaa hakijan vastapuolen ilmoittamaan lapsen olinpaikan.

Valiokunta ehdottaa, että tämä kohta, joka sisältää yksinomaan hakijan vastapuolelle (huoltajavanhemmalle) asetettavan ehdon, siirretään luettelon loppupuolelle.

Momentin 5 kohdan mukaan tuomioistuin voi velvoittaa hakijan tai hakijan vastapuolen tallettamaan voimassa olevan passinsa tai lapsen passin ulosottomiehen huostaan.

Lainkohta on ristiriidassa uusien perusoikeussäännösten kanssa, jotka turvaavat jokaiselle oikeuden lähteä maasta. Lailla voidaan säätää tähän oikeuteen välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi taikka maanpuolustusvelvollisuuden turvaamiseksi (HM 7 §:n 2 mom.). Säännöksestä seuraa, että pitäydyttäessä tavalliseen lainsäätämisyjärjestykseen lainkohta voi koskea ainoastaan tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa ja velvollisuutta tallettaa hakijan oma ja lapsen voimassa oleva passi. Valiokunta ehdottaa momentin 5 kohdan muuttamista tämän mukaisesti.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on esittänyt, että hakijalle asetettavat velvoitteet voitaisiin määrätä toteutettaviksi myös täytäntöönpanomääräyksen täytäntöönpanon raukeamisen uhalla. Tällöin hakijan laiminlyönti johtaisi myös toiselle osapuolelle asetetun uhan raukeamiseen. Lakivaliokunta ehdottaa sosiaali- ja terveysvaliokunnan esittämän mukaisesti säännöksen lisäämistä 2 momenttiin.

5 luku. Ulosottomiehelle kuuluva täytäntöönpano (Uusi luku ja luvun otsikko)

Yleisperusteluissa esitettyyn viitaten valiokunta ehdottaa, että ulosottomiehelle kuuluvaa täytäntöönpanoa koskevat säännökset kootaan yhtenäiseksi 5 luvuksi.

21 §. *Ulosottomiehen toimivalta ja noudatettavat säännökset (uusi).* Valiokunta ehdottaa, että pykälään kootaan perussäännökset ulosottomiehen toimivallasta ja tämän lain mukaisessa täytäntöönpanossa noudatettavista säännöksistä.

Pykälän 1 momentin mukaan lakiehdotuksen mukainen täytäntöönpano kuuluu ulosottomiehelle. Ulosottomiehen täytäntöönpanotoimesta on pääsäännön mukaan voimassa, mitä ulosot-

tolaissa säädetään. Säännös vastaa vakiintunutta käytäntöä, joskin sitä koskeva säännös puuttuu voimassa olevasta laista.

Pykälän 2 momentiksi on sijoitettu edellä 10 §:n 3 momentista poistettu säännös.

22 (15) §. *Täytäntöönpano ilman tuomioistuimen määräystä.* Valiokunta ehdottaa, että tämä ns. suoraa täytäntöönpanoa koskeva pykälä, joka edellä poistettiin 15 §:n kohdalta, sijoitetaan uuteen 5 lukuun. Pykälässä on syytä nimenomaan mainita, että suora täytäntöönpano voi tulla kysymykseen vain lapsen huoltoa koskevasa asiassa.

Valiokunta ehdottaa pykälän otsikon täsmenämistä niin, että siinä puhutaan tuomioistuimen täytäntöönpanomääräyksestä.

23 §. *Sovittelijan toiminnan jatkuminen (uusi).* Sosiaali- ja terveystuomioistuimen lausunnossaan esittänyt virka-apua koskevien säännösten täydentämistä siten, että sovittelun toimittaneella henkilöllä on velvollisuus jatkaa asianosaisten yhteistoiminnan edistämistä ja velvollisuus olla läsnä lasta noudettaessa.

Lakivaliokunta ehdottaa, että sosiaali- ja terveystuomioistuimen esityksen pohjalta muodostetaan uusi pykälä, jonka mukaan sovittelijan tulee antaa apuaan ulosottomiehelle noudon välttämiseksi ja asian ratkaisemiseksi muulla tavoin.

24 §. *Nouto (uusi).* Valiokunta ehdottaa, että noudon suorittamista koskevat yksityiskohtaiset säännökset kootaan omaksi pykäläkseen.

Pykälän 1 momentin mukaan noutamisessa on oltava mukana ensisijaisesti henkilö, joka on toiminut sovittelijana, tai hänen estyneenä ollessaan joku muu sosiaalihuollon viranomaisen edustaja. Sen lisäksi sovittelijan tai sosiaalihuollon edustajan on pyydyttävä paikalle lapselle läheinen henkilö, jos sellainen on saatavilla, sekä tarvittaessa myös lääkäri tai muu asiantuntija.

Pykälän 2 momentissa on säännös, jonka mukaan ulosottomies voi tuomioistuimen täytäntöönpanomääräyksen tai ns. suoraan täytäntöönpanon raukeamisen uhalla velvoittaa hakijan olemaan saapuvilla lasta noudettaessa.

Täytäntöönpanon raukeaminen johtaa siihen, että hakijan on haettava täytäntöönpanoa päätöksen tai sopimuksen nojalla uudestaan. Se ei aiheuta täytäntöönpanon pohjana olevan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan tuomioistuimen päätöksen tai vahvistetun sopimuksen täytäntöönpanotavan menetystä.

6 luku. Erinäiset säännökset

25 (24) §. *Väliaikaiset turvaamistoimet.* Pykälän 1 momentin mukaan täytäntöönpanoasiaa käsittelevä tuomioistuin voi antaa väliaikaista turvaamistointia koskevan määräyksen. Säännöksen mukaan lapsi voidaan tapaamisoikeuden toteuttamiseksi määrätä sijoitettavaksi vain erittäin painavista syistä.

Valiokunnan mielestä lapsen sijoittaminen tapaamisen turvaamiseksi on liian voimakas toimenpide. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että 1 momentista poistetaan tätä koskeva säännös.

Valiokunnan ehdottamasta poistosta seuraa, että pykälä koskee tämän jälkeen vain huoltopäätösten täytäntöönpanoa. Jotta se ilmenisi pykälästä, valiokunta ehdottaa 1 momentin ja pykälän otsikon täydentämistä tältä osin. Lisäksi pykälässä käytetty verbi ”siirtää” on syytä muuttaa sanaksi ”muuttaa” samalla tavoin kuin 17 (19) §:ssä on tehty.

26 (23) §. *Uhkasakon periminen ja muuntorangaistuksen määrääminen.* Pykälän mukaan maksumatta jätetyn uhkasakon sijasta ei saa määrätä muuntorangaistusta, elleivät painavat syyt sitä vaadi.

Sosiaali- ja terveystuomioistuin esittää lausunnossaan, että kynnystä muuntorangaistuksen käyttämiseen korotettaisiin vielä ehdotettua enemmän muuttamalla painavat syyt erittäin painaviksi syiksi. Lakivaliokunta ehdottaa pykälän muuttamista tämän mukaisesti.

27 (16) §. *Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsittelemiseen.* Edellä 16 §:n kohdalta poistetun säännösten luonteva paikka on 27 §:n kohdalla.

30 (27) §. *Muutoksenhakukielto.* Pykälään sisältyvät säännökset siitä, milloin valittamalla ei saa hakea muutosta.

Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen muuttaminen 13 §:n nojalla väliaikaisesti on luonteeltaan sellainen väliaikainen päätös, johon ei yleensä saa hakea muutosta. Päätöksestä voi kuitenkin kannella. Valiokunta ehdottaa pykälän täydentämistä yleisen käytännön mukaiseksi.

31 (28) §. *Valtion varoista suoritettavat korvaukset ja kustannukset.* Valiokunta on tehnyt pykälään edellä 12 §:ään tehdyistä muutoksista johtuvat lakitekniset tarkistukset.

32 (29) §. *Virka-apu*. Pykälän mukaan ulosottomiehen pyynnöstä sosiaalihuollon viranomaisen on annettava virka-apua.

Edellä 23 ja 24 §:n kohdalla lakiin ehdotetaan kirjoitettavaksi yksityiskohtaisia säännöksiä sosiaalihuollon viranomaisen velvollisuudesta jatkaa sovittelun toimittamista ja olla noudossa mukana. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa tämän pykälän 1 momentin muuttamista yleissäännöksi.

2. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Lakiehdotuksen 48 a §:ssä viitataan 1. lakiehdotuksen 24 §:ään. Koska valiokunta on edellä muuttanut tuon lakiehdotuksen pykälien numerointia, viittauksia on tarkistettu.

3. Laki ulosottolain 1 luvun 4 §:n muuttamisesta

Lakiehdotus on käynyt tarpeettomaksi, koska eduskunta on hallituksen esityksen 106/1995 vp

johdosta hyväksynyt lain, jolla ulosottolain 1 luku on kokonaan uudistettu. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa 3. lakiehdotuksen hylkäämistä.

6. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:n muuttamisesta

Lakiehdotuksen 6 luvun 12 §:ssä viitataan 1. lakiehdotuksen 23 §:ään. Koska valiokunta on ehdottanut 1. lakiehdotuksen pykälien numeroinnin muuttamista, valiokunta on tehnyt vastaavan muutoksen pykälän viittaukseen.

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että 3. lakiehdotus hylättäisiin,

että 4., 5. ja 7. lakiehdotus hyväksyttäisiin muuttamattomina ja

että 1., 2. ja 6. lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvina:

1.

Laki

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Soveltamisala

Tuomioistuimen päätös ja väliaikainen määräys (*päätös*) lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pannaan täytäntöön siten kuin tässä laissa säädetään. Tämän lain säännöksiä, jotka koskevat lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa, noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä ja väliaikaista määräystä siitä, kenen luona lapsen tulee asua, sekä päätöstä lapsen luovuttamisesta huoltajalleen.

Sopimus, jonka sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitettu kunnan toimitus (*sosiaalihuollon viranomainen*) on vahvistanut lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:n mukaisesti, pannaan täytäntöön tämän lain mukaisessa järjestyksessä kuten tuomioistuimen päätös, joka on saanut lainvoiman.

Tämän lain säännöksiä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta noudatetaan myös haettaessa lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa, jos lapsi on jonkin muun hoidossa kuin sen, jolla huoltajana, tapaamisoikeuden nojalla tai muulla laillisella perusteella on oikeus pitää lasta luonaan, vaikka sitä vastaan, jonka hoidossa lapsi on, ei ole 1 tai 2

momentissa tarkoitettua päätöstä tai sopimusta. Lapsen luovuttamista ei kuitenkaan voida hakea 4 §:n 2 momentin nojalla ulosottomieheltä.

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen ja lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpanosta säädetään 33 §:ssä.

2 §

Lapsen tahdon huomioon ottaminen

Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa. Täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa voidaan kiinnittää huomiota.

3 §

Lapsen suojaaminen täytäntöönpanon yhteydessä

Kaikki lapsen kohdistuvat toimenpiteet on suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä.

(2 mom. poist.)

Jos noutamista tai muuta toimenpidettä ei lapsen sairauden, järkyttyneen mielentilan tai muun syyn takia voida suorittaa, se on siirrettävä myöhempään ajankohtaan.

4 §

Täytäntöönpanon hakeminen

Täytäntöönpanoa haetaan siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomiopiirissä lapsella taikka hakijan vastapuolella on asuinpaikka tai missä jompikumpi heistä oleskelee. Jollei lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikkaa ole voitu selvittää, täytäntöönpanoa haetaan siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomiopiirissä hakija asuu tai, jos hän ei asu Suomessa, Helsingin käräjäoikeudelta.

Lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan kuitenkin hakea lapsen asuin- tai oleskelupaikan ulosottomieheltä, jos huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta.

Täytäntöönpanoa koskeva hakemus on tehtävä kirjallisesti. Hakemukseen on liitettävä päätös alkuperäisenä tai päätöksen antaneen viranomaisen oikeaksi todistamana jäljennöksenä.

5 §

Asian siirtäminen

Jos käräjäoikeus katsoo, että se ei ole toimivaltainen käsittelemään hakemusta, asia on hakijan pyynnöstä siirrettävä toimivaltaiseen tuomioistuimeen. Toimivaltainen käräjäoikeus voi siirtää asian toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen, jos asian käsitteleminen siellä on selvästi tarkoituksenmukaisempaa.

Jos täytäntöönpanoa on 4 §:n 1 momentin nojalla haettu hakijan asuinpaikan käräjäoikeudelta tai Helsingin käräjäoikeudelta, tämän tulee 32 §:n 2 momentin nojalla pyytää poliisilta virka-apua lapsen ja hakijan vastapuolen olinpaikan selville saamiseksi. Jos tällöin myös jokin toinen käräjäoikeus todetaan toimivaltaiseksi, asia voidaan siirtää 1 momentin mukaisesti. Kunnes asia on siirretty, käräjäoikeuden tulee kuitenkin ryhtyä sille tämän lain mukaan kuuluviin toimenpiteisiin asiassa.

Siirtävän käräjäoikeuden asiaan liittyvät päätökset ja muut toimenpiteet ovat voimassa, kunnes se käräjäoikeus, johon asia on siirretty, toisin määrää. Asiaa ei saa siirtää takaisin, jolleivät uudet erityiset syyt sitä vaadi. Jos käräjäoikeus, johon asia on siirretty toimivaltaa vailla olevasta tuomioistuimesta, katsoo, että se ei ole asiassa toimivaltainen, sen on jätettävä asia tutkimatta.

2 luku

Täytäntöönpanosovittelu

6 §

Sovittelijan määrääminen

Kun hakemus on saapunut käräjäoikeudelle, sen on annettava 9 §:n nojalla nimetyn henkilön (sovittelija) tehtäväksi järjestää asiassa sovittelu. Perustellusta syystä käräjäoikeus voi määrätä sovittelijaksi muunkin sopivan henkilön. Tarvittaessa sovittelutehtävä voidaan antaa kahdelle tai useammalle sovittelijalle.

Sovittelu voidaan jättää toimittamatta, jos:

1) lapsen etu vaatii, että päätös on painavista syistä pantava heti täytäntöön;

2) aikaisemmin toimitetun sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi; tai

3) huoltoa koskevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta, jollei sovittelun järjestämiseen ole erityisiä syytä.

7 §

Sovittelun tarkoitus ja sovittelun toimittaminen

Sovittelun tarkoituksena on edistää asianosaisten yhteistoimintaa lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi täytäntöönpantavana olevan päätöksen edellyttämällä tavalla.

Sovittelijan tulee heti henkilökohtaisesti ottaa yhteys asianosaisiin. Hänen on pyrittävä järjestämään asianosaisten kesken myös yhteinen neuvottelu.

Sovittelijan tulee keskustella henkilökohtaisesti lapsen kanssa, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin lapsen huolosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään.

Käräjäoikeus voi antaa sovittelijalle tehtävän suorittamisesta tarkempia ohjeita.

8 §

Sovittelun aika, sovittelukertomus ja salassapidettävä tieto

Sovittelijan tulee käräjäoikeuden määräämässä ajassa toimittaa tälle kertomus niistä toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt. Sanottua aikaa ei ilman pakottavaa syytä saa määrätä neljää viikkoa pitemmäksi. *Sovittelijan perustellusta pyynnöstä käräjäoikeus voi kuitenkin pidentää sovittelun määrääikää.*

Jollei sovittelu ole johtanut tulokseen, kertomuksessa on puolueettomasti ja totuudenmukaisesti tuotava esiin ne seikat, joilla saattaa olla merkitystä asian ratkaisemisessa. *Jos käräjäoikeus tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa sovittelijan kertomuksen saatuaan kuitenkin katsoo, että sovittelun jatkaminen edistää asianosaisten yhteistoimintaa, se voi täytäntöönpanomääräystä antamatta määrätä sovittelijan jatkamaan sovittelua. Sovittelijan tulee tällöin antaa käräjäoikeudelle 1 momentissa säädetyssä määrääjässä uusi kertomus.*

Jos käräjäoikeus katsoo, että sovittelijan kertomus on puutteellinen, tai jos asiaa käsiteltäessä on tullut esiin uusia seikkoja, joiden johdosta kertomuksen täydentäminen on tarpeen, sovittelijan tulee käräjäoikeuden määräämässä ajassa täydentää kertomustaan.

Sovittelijalla on oikeus saada asiassa sosiaalihuoltolain (710/82) 56 §:n 1 momentin mukaisesti tietoa sekä sanotun pykälän 3 momentissa tarkoi-

tettua virka-apua. Sovittelijan salassapitovelvollisuudesta on voimassa mitä sosiaalihuoltolaissa säädetään. Sovittelijan kertomukseen voidaan kuitenkin ottaa myös sellaista tietoa, joka on pidettävä salassa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä. Kertomukseen otettu tieto on tällöin pidettävä salassa. Tuomioistuin saa luovuttaa tiedon vain sen asian asianosaiselle, jonka käsittelyä varten tieto on saatu, ja toiselle saman päätöksen täytäntöönpanoon osallistuvalla tuomioistuimella tai viranomaisella.

9 §

Sovittelijan nimeäminen

Sosiaalihuollon viranomaisen tulee nimetä riittävä määrä henkilöitä hoitamaan tämän lain 6—8 §:ssä tarkoitettuja sovittelutehtäviä kunnassa. Sovittelijaksi voidaan nimetä ainoastaan *lasten ja perheiden kanssa tehtävään psykologiseen, psykiatriseen tai sosiaalityöhön taikka lastensuojeluun perehtynyt henkilö. Nimeämisestä ja sen peruuttamisesta on viipymättä ilmoitettava käräjäoikeudelle.*

3 luku

Asian käsittely tuomioistuimessa

10 §

Noudatettavat säännökset

Jollei tässä laissa toisin säädetä, täytäntöönpanoa koskevan asian käsittelyyn tuomioistuimessa sovelletaan mitä hakemusasiasta säädetään.

Käräjäoikeuden päätöstä koskeva muutoksenhakemus on heti lähetettävä (poist.) hovioikeuteen ja hovioikeuden on heti päätettävä täytäntöönpanon keskeyttämisestä niin kuin 28 §:ssä säädetään. Asia on kaikissa oikeusasteissa käsiteltävä kiireellisenä.

(3 mom. poist.)

11 §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Tuomioistuin voi kuulla lasta noudattaen soveltuvin osin mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:ssä ja 15 §:n 2 momentissa säädetään.

12 §

Muu selvitys

Jos asiaa käsitellään tuomioistuimen istunnossa, voidaan sovittelija kutsua istuntoon kuul-tavaksi.

Milloin asian selvittämiseksi on tarpeellista, tuomioistuimen tulee hankkia valtion tai kunnan viranomaisen lausunto asiasta ja kuulla henkilöitä, jotka voivat antaa asiasta tietoja. Henkilö, jota kuullaan tuomioistuimessa, voi ilmaista tiedon, joka on säädetty tai määrätty pidettäväksi salassa, jos tieto on otettu *tai olisi voitu ottaa* 8 §:n 4 momentin nojalla sovittelijan kertomukseen. Kun tuomioistuimessa esitetään salassa pidettävän tiedon sisältävä sovittelijan kertomus tai kuultava ilmaisee mainitun tiedon, suullinen käsittely on tarpeellisin osin toimitettava yleisön läsnäolematta ja oikeudenkäyntiaineisto on pidettävä tarpeellisin osin salassa noudattaen soveltuvien osien oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/84) säännöksiä.

Tuomioistuin voi myös määrätä, että lapsi on sosiaalihuollon viranomaisen osoittaman lääkärin *tai muun asiantuntijan tutkittava*. Määräyksen noudattamiseksi huoltajalle asetettavasta velvoituksesta on soveltuvien osien voimassa, mitä eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annetussa laissa (702/75) säädetään.

4 luku

Tuomioistuimen päätös täytäntöönpanoasiassa

13 §

Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen täsmen-täminen tai väliaikainen muuttaminen

Tuomioistuin voi pyynnöstä käsittelyn ajaksi *tai muutoin väliaikaisesti taikka vähäisessä määrin pysyvästi* muuttaa *tai täsmentää* tapaamisoikeutta koskevia ehtoja, jos *se edistää* tapaamisoikeuden toteuttamista ja on lapsen edun mukaista. *Ehtoja saa muuttaa pysyvästi vain, jos täytäntöönpantavana oleva päätös on lainvoimainen.*

14 §

Hakemuksen hylkääminen lapsen edun vuoksi

Käräjäoikeuden on hylättävä hakemus, jos täytäntöönpano olosuhteiden muuttumisen tai

muun syyn vuoksi on selvästi lapsen edun vastaista.

Jos hakemus kuitenkin koskee lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen 1 §:n 3 momentin nojalla, käräjäoikeus voi hylätä hakemuksen vain:

1) jos lapsi on annettu hoidettavaksi huoltajan suostumuksella ja on aihetta olettaa, että lapsen luovuttaminen takaisin huoltajalleen saattaisi olla vastoin lapsen etua ottaen huomioon hoitosuhteen kesto aika, lapsen ja huoltajan välinen yhteydenpito sekä heidän välillään vallitsevan suhteen laatu; tai

2) jos lapsen etu muutoin (*poist.*) painavista syistä vaatii, että lapsen huoltoa koskeva asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Käräjäoikeuden on päätöksessään mainittava hylkäämisen perusteena olevat seikat.

Kun käräjäoikeus on 1 tai 2 momentin nojalla hylännyt hakemuksen, voidaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta taikka lapsen luovuttamista koskeva asia panna vireille tuomioistuimessa hakijan tai sosiaalilautakunnan tekemällä hakemuksella lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaisesti, jollei asia jo ole vireillä tuomioistuimessa. Myös hakijan vastapuoli voi panna asian vireille. Käräjäoikeuden on ilmoitettava vireillepano-oikeudesta asianosaisille ja sosiaalilautakunnalle. Jos asia on jo vireillä tuomioistuimessa, käräjäoikeuden on ilmoitettava päätöksestään sanotulle tuomioistuimelle.

[15 ja 16 §]

(Poist.)

[4 luku]

[Täytäntöönpanomääräys ja pakkokeinot]*(Poist.)*

15 (17) §

Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanomääräys

Kun tuomioistuin päättää, että lapsen huoltoa koskeva päätös on pantava täytäntöön, hakijan vastapuoli veloitetaan luovuttamaan lapsi hakijalle.

Täytäntöönpano voidaan määrätä toimitettavaksi joko siten, *että vastapuoli veloitetaan luovuttamaan lapsi sakon uhalla, taikka siten, että lapsi määrätään noudettavaksi.*

(3 mom. *poist.*)

16 (18) §

Tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanomääräys

Tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön velvoittamalla hakijan vastapuoli sallimaan lapsen ja hakijan väliset tapaamiset sekä ryhtymään muihin toimenpiteisiin tapaamisten toteuttamiseksi siten kuin täytäntöönpantavassa päätöksessä on määrätty.

Täytäntöönpano voidaan määrätä toimitettavaksi siten, että hakijan vastapuoli veloitetaan sakon uhalla täyttämään mitä päätöksessä on määrätty.

Tapaamisoikeuden täytäntöönpano voidaan kuitenkin määrätä toimitettavaksi myös siten, että lapsi määrätään noudettavaksi, jos voidaan pitää todennäköisenä, että tapaaminen muutoin jää toteutumatta, ja jos tähän on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. (Poist.)

17 (19) §

Täytäntöönpanon turvaamistoimet

Määrätessään huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen pantavaksi täytäntöön tuomioistuimien voi 15 ja 16 §:ssä mainittujen veloitteiden lisäksi:

1) määrätä, että *hakija tai* hakijan vastapuoli ei saa *muuttaa* lapsen olinpaikkaa tai sijoittaa lasta hoidettavaksi kodin ulkopuolelle;

(2 kohta poist.)

2) velvoittaa hakijan olemaan saapuvilla lasta noudettaessa;

3) määrätä, että hakijan on ennen tapaamisen tai luonapidon ajankohtaa ilmoitettava, jos hän on estynyt tapaamasta tai pitämästä lasta luonaan;

4) velvoittaa *tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa hakijan tallettamaan oman ja lapsen voimassa olevan passin ulosottomiehen huoltaan;*

5) velvoittaa *hakijan vastapuolen ilmoittamaan lapsen olinpaikan;*

6) velvoittaa hakijan taikka hakijan vastapuolen muutoin tekemään jotain tai kieltää heitä tekemästä jotain; taikka

7) antaa muita sellaisia hakijaa tai vastapuolta velvoittavia määräyksiä, jotka ovat tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi.

Velvoitteet täytäntöönpanon turvaamiseksi määrätään täytettäväksi sakon uhalla. *Hakijalle*

asetettu velvoite voidaan kuitenkin määrätä täytettäväksi myös uhalla, että tuomioistuimen täytäntöönpanomääräykseen perustuva täytäntöönpano raukeaa.

Tässä laissa tarkoitettussa täytäntöönpanossa ei voida päättää turvaamistoimista oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n nojalla.

18 (20) §

Uhkasakon asettaminen

Uhkasakko asetetaan markkamäärältään kiinteänä.

Erityisestä syystä uhkasakko voidaan kuitenkin asettaa siten, että sen suuruus määräytyy ajan kulumisen mukaan (*juokseva uhkasakko*). Juokseva uhkasakko asetetaan määräämällä uhkasakolle kiinteä peruserä sekä lisäerä jokaista sellaista päätöksessä ilmoitettavaa ajanjaksoa (*uhkasakkojakso*) varten, jonka kuluessa päätöstä ei ole noudatettu. Tapaamisoikeuden täytäntöönpanemiseksi juokseva uhkasakko voidaan asettaa myös määräämällä lisäerä jokaisesta kerrasta, jona päätöstä ei ole noudatettu. Juokseva uhkasakko voidaan asettaa asettamispäivästä laskettavalle enintään kuuden kuukauden ajanjaksolle.

Uhkasakon asettaneen tuomioistuimen on ilmoitettava veloitteesta ja uhkasakosta välittömästi sille, jota velvoite koskee.

Uutta uhkasakkoa ei saa asettaa, ellei kysymystä aikaisemman uhkasakon tuomitsemisesta ole käsitelty ja ajanjakso, jolle juokseva uhkasakko on asetettu, ole päättynyt.

19 (21) §

Uhkasakon tuomitseminen

Jollei asianosainen noudata, mihin hänet on velvoitettu, tuomioistuin voi hänen vastapuolensa hakemuksesta tuomita uhkasakon maksettavaksi, vaikka uhkasakon asettamista koskeva päätös ei olisi lainvoimainen. Jos lapsi on määrätty noudettavaksi, voi myös ulosottomies hakea 17 §:n nojalla noutamisen turvaamiseksi asetetun uhkasakon tuomitsemista maksettavaksi ja uuden uhkasakon asettamista.

Ennen uhkasakon tuomitsemista on asianosaiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Uhkasakkoa ei voida tuomita maksettavaksi, jos asianosainen näyttää, että hänellä on ollut velvoitteen noudattamatta jättämiseen hyväksyttävä syy, tai jos velvoite on täytetty ennen tuomitsemispäätöksen antamista.

20 (22) §

Ulkasakkolain soveltaminen

Tässä laissa tarkoitetun ulkasakon asettamisessa ja tuomitsemisessa noudatetaan soveltuvin osin lisäksi ulkasakkolain (1113/90) 8 §:n, 11 §:n, 12 §:n 2 momentin sekä 13 §:n säännöksiä.

5 luku

Ulosottomiehelle kuuluva täytäntöönpano

21 § (uusi)

Ulosottomiehen toimivalta ja noudatettavat säännökset

Ulosottomiehelle kuuluu sen lisäksi, mitä 22 §:ssä säädetään, täytäntöönpano silloin, kun tuomioistuim on määrännyt lapsen noudettavaksi tai on antanut 25 §:n 1 momentissa tarkoitetun määräyksen taikka muun tässä laissa tarkoitetun määräyksen, jollei sen täytäntöönpano tämän lain tai tuomioistuimen määräyksen mukaan kuulu asianosaiselle. Ulkasakon hakemisesta tuomittavaksi säädetään 19 §:ssä.

Ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista on, jollei tässä laissa toisin säädetä, soveltuvin osin voimassa, mitä tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta sekä kuluista ja muutoksenhausta ulosottolaissa säädetään.

22 (15) §

Täytäntöönpano ilman tuomioistuimen täytäntöönpanomääräystä

Kun ulosottomies päättää huoltoa koskevasta täytäntöönpanosta 4 §:n 2 momentin nojalla, hänen on noudettava lapsi, jollei päätöstä noudateta vapaaehtoisesti.

Jos ulosottomies kuitenkin katsoo, että täytäntöönpano vaatisi noutamisen sijasta ulkasakon asettamista, hänen on siirrettävä asia 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Samoin hänen on meneteltävä, jos olosuhteet ovat päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet ja tällä saattaa olla merkitystä täytäntöönpanoon tai jos asiassa erityisestä syystä olisi järjestettävä sovittelu taikka jos siirtämiseen on muu perusteltu syy.

Kun ulosottomies siirtää asian, hänen on päätöksessään ilmoitettava siirtämisen syy.

23 § (uusi)

Sovittelijan toiminnan jatkuminen

Tämän lain mukaisen sovittelun asiassa toimitaneen henkilön tulee senkin jälkeen, kun tuomioistuim on määrännyt lapsen noudettavaksi, ulosottomiehen pyynnöstä jatkaa asianosaisten yhteistoiminnan edistämistä sekä lapsen tukemista.

24 § (uusi)

Nouto

Noutamisessa on henkilön, joka on toimittanut asiassa tämän lain mukaisen sovittelun, tai sosiaalihuollon viranomaisen edustajan oltava läsnä. Sovittelijan tai sosiaalihuollon edustajan on pyydyttävä paikalle saatavilla oleva lapselle läheinen henkilö sekä tarvittaessa kutsuttava paikalle myös lääkäri tai muu asiantuntija.

Ulosottomies voi tuomioistuimen täytäntöönpanomääräyksen tai 22 §:ään perustuvan täytäntöönpanon raukeamisen uhalla velvoittaa hakijan olemaan saapuvilla lasta noudettaessa.

6 luku

Erinäiset säännökset

25 (24) §

Väliaikaiset turvaamistoimet huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanossa

Milloin on aihetta otaksua, että lapsi täytäntöönpanon estämiseksi viedään maasta tai muutetaan paikasta toiseen taikka jos asia muutoin on kiireellinen, täytäntöönpanoasiaa käsittelevä tuomioistuim voi huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi välittömästi vastapuolta kuulematta määrätä, että sosiaalihuollon viranomaisen on sijoitettava lapsi väliaikaisesti valtion, kunnan tai kuntayhtymän omistamaan tai ylläpitämään laitokseen taikka muuhun sopivaan hoitoon, tai määrätä väliaikaisista 17 §:n mukaisista täytäntöönpanon turvaamistoimista (väliaikainen turvaamistoimi). (Poist.)

Erittäin kiireellisessä 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa, jossa ei ole mahdollisuutta pyytää tuomioistuinta määräämään asiasta, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi ottaa lapsen välittömästi haltuunsa siitä riippumatta,

onko tämän lain mukainen täytäntöönpanoasia vireillä. Sosiaalihuollon viranomaisen on tällöin sijoitettava lapsi 1 momentin mukaisesti.

Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on heti ilmoitettava 2 momentissa tarkoitetusta toimenpiteestä täytäntöönpanoasiasta käsittelevälle tuomioistuimelle tai, jos täytäntöönpanoasia ei ole vireillä tuomioistuimessa, kärjäoikeudelle, jonka tuomiopiirissä toimenpide on tapahtunut. Tuomioistuimen on niin pian kuin mahdollista ilmoituksen saapumisen jälkeen määrättävä väliaikaisesta turvaamistoimesta 1 ja 4 momentin mukaisesti tai määrättävä toimenpide peruutettavaksi. Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on heti ilmoitettava 2 momentissa tarkoitetusta toimenpiteestä myös sille ulosottomiehelle, jonka käsiteltävänä on 4 §:n 2 momentin mukainen täytäntöönpanohakemus.

Tuomioistuimen 1 ja 3 momentin nojalla määräävä väliaikainen turvaamistoimi on voimassa, kunnes täytäntöönpanoasiassa on annettu päätös. Jos täytäntöönpanoasia ei ole vireillä tuomioistuimessa kärjäoikeuden määrätessä väliaikaisesta turvaamistoimesta 3 momentin nojalla, turvaamistoimi on kuitenkin voimassa vain kärjäoikeuden määräämän enintään yhden viikon ajan. Väliaikainen turvaamistoimi on määrättävä viipymättä peruutettavaksi, kun siihen ei enää ole aihetta.

26 (23) §

Ulkasakon periminen ja muuntorangaistuksen määrääminen

Tämän lain nojalla maksettavaksi tuomittu uhkasakko peritään ulosottotoimin ja sakotettu haastetaan muuntorangaistuksen määräämistä koskevaan oikeudenkäyntiin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 5 ja 6 §:n mukaisesti. Uhkasakosta ei kuitenkaan saa määrätä muuntorangaistusta, elleivät *erittäin* painavat syyt sitä vaadi. Jos muuntorangaistusta ei ole määrätty, muunnettavina olleiden sakkojen perimistä jatketaan ulosottotoimin.

27 (16) §

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsittelemiseen

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireilläolo ei estä päätöksen täytäntöönpanoa, ellei päätöksen täytäntöönpanoa ole kiellet-

ty tai määrätty keskeytettäväksi taikka ellei huollosta tai tapaamisoikeudesta ole annettu uutta täytäntöönpanokelpoista päätöstä tai väliaikaismääräystä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ja tämän lain mukaista täytäntöönpanoasiaa ei voida käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.

28 (25) §

Päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus

Tässä laissa tarkoitettu täytäntöönpanoa koskeva kärjäoikeuden päätös voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty tai muutoksenhakutuomioistuimien noudattaen soveltuvin osin, mitä ulosottolaissa säädetään täytäntöönpanon keskeyttämisestä ulosottotointa koskevan muutoksenhakemuksen johdosta, toisin määrää. Uhkasakon perimiseksi ulosmittattua omaisuutta ei kuitenkaan saa myydä ennen kuin päätös, jolla uhkasakko on tuomittu maksettavaksi, on lainvoimainen.

29 (26) §

Päätöksen lähettäminen ulosottomiehelle

Kun ulosottomies on määrätty noutamaan lapsi, tuomioistuimen tulee, jos sen päätös on pantavissa täytäntöön, hakijan pyynnöstä toimittaa päätös asianomaiselle ulosottomiehelle ja kehottaa tätä huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta.

30 (27) §

Muutoksenhakukielto

Valittamalla ei saa hakea muutosta päätökseen, jolla:

1) asia on 5 §:n tai 22 §:n 2 momentin nojalla siirretty;

2) hakemus on 14 §:n nojalla hylätty;

3) 25 §:n nojalla on määrätty lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta tai uhkasakon asettamisesta; taikka

4) tapaamisoikeutta koskevia ehtoja on 13 §:n nojalla käsittelevän ajaksi tai muutoin väliaikaisesti muutettu.

Päätöksestä, jolla tuomioistuin on määrännyt lapsen sijoitettavaksi tai muuttanut tapaamisoikeutta koskevia ehtoja väliaikaisesti, voidaan kuitenkin kannella. Kantelulle ei ole määräaikaa.

31 (28) §

*Valtion varoista suoritettavat korvaukset
ja kustannukset*

Tuomioistuimen määräyksestä kuulluille todistajille ja asiantuntijoille suoritettavat korvaukset, korvaus lääkärille tai muulle asiantuntijalle tämän lain mukaisista tehtävistä sekä kustannukset sovittelun suorittamisesta ja 25 §:ssä tarkoitettua lapsen sijoittamisesta maksetaan valtion varoista.

Asianosaiselle maksetaan ennakolta valtion varoista myös 12 §:n 3 momentissa tarkoitettuun lääkärin tai muun asiantuntijan tutkimukseen tehtävää matkaa varten välttämättömät matka- ja toimeentulokustannukset noudattaen soveltuvin osin tuossa lainkohdassa mainitun lain säännöksiä.

Tässä pykälässä tarkoitettut korvaukset ja kustannukset jäävät valtion vahingoksi.

32 (29) §

Virka-apu

Ulosottomiehen pyynnöstä sosiaalihuollon viranomaisen on annettava täytäntöönpanon suorittamiseksi tarpeellista virka-apua.

Tuomioistuimen tai ulosottomiehen pyynnöstä poliisiviranomaisen tulee antaa virka-apua lapsen ja tämän huoltajan olinpaikan selvittämiseksi sekä päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

33 (30) §

*Vieraassa valtiossa annetun päätöksen sekä
lapsen palauttamista koskevan määräyksen
täytäntöönpano*

Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu päätös pannaan yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain (588/77)

8 ja 12 §:n nojalla täytäntöön Suomessa tämän lain mukaisesti. Vastaavasti pannaan täytäntöön myös Islannissa annettu Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta tehdyn sopimuksen (SopS 9/33) 10 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu lapsen huoltoa koskeva päätös.

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistettu vieraassa valtiossa annettu päätös pannaan täytäntöön lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 45 §:n mukaisesti, jos on kysymys muussa kuin 1 momentissa mainitussa valtiossa annetusta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta päätöksestä tai lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 26 §:ssä tarkoitettua päätöksestä, jossa lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 30 §:ssä tarkoitettu lapsen palauttamisesta annettu määräys pannaan täytäntöön mainitun lain 46 §:n mukaisesti.

34 (31) §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

35 (32) §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Samalla kumotaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta 4 päivänä heinäkuuta 1975 annettu laki (523/75) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen. Jos muussa laissa viitataan viimeksi mainittuun lakiin, on sen asemasta sovellettava tätä lakia.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin. Siirtymäsäännöksistä säädetään erikseen lailla.

2.

Laki**lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (361/83) 44 §, 45 §:n 1 momentti sekä 46 §:n 1 ja 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat 4 päivänä maaliskuuta 1994 annetussa laissa (186/94), sekä

lisätään lakiin uusi 48 a § seuraavasti:

44—46 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

48 a §

Väliaikainen turvaamistoimi

Jos on perusteltua aihetta otaksua, että huoltaja aikoo ilman toisen huoltajan suostumusta viedä lapsen luvottomasti pois maasta, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen välittömästi haltuunsa ja lapsi on tällöin sijoitettava siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (/) 25 §:n 2 momentissa säädetään (*väliaikainen turvaamistoimi*). Väliaikainen turvaamistoimi voidaan suorittaa ainoastaan, jos asia

on niin kiireellinen, että huoltaja ei voi estää lapsen maastaviemistä pyytämällä 17 §:ssä tarkoitettua väliaikaista määräystä.

Väliaikainen turvaamistoimi on lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 25 §:n 3 momentin mukaisesti heti viran puolesta saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuimen päätös, jolla lapsi on määrätty väliaikaisesti sijoitettavaksi, on voimassa tuomioistuimen määrämien enintään yhden viikon ajan. Toimenpiteestä on muutoin soveltuvin osin voimassa, mitä sanotun lain 25 §:n mukaisesta väliaikaisesta turvaamistoinimesta säädetään.

Voimaantulosäännös

(Kuten hallituksen esityksessä)

6.

Laki**rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanosta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun lain 6 luvun 12 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on 21 päivänä heinäkuuta 1977 annetussa laissa (595/77), seuraavasti:

6 luku

Sakosta ja sakon muuntorangaistuksesta

12 §

Sen jälkeen kun alioikeuden päätös muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa on julistettu, ei muunnettavina olleiden sakkojen perimistä ulosottotoimin saa jatkaa.

Jos muuntorangaistus on jätetty määräämättä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (/) 26 §:n nojalla, sakkojen perimistä kuitenkin jatketaan.

Voimaantulosäännös

(Kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 6 päivänä kesäkuuta 1996

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Henrik Lax /r, varapuheenjohtaja Matti Vähänäkki /sd ja jäsenet Sulo Aittoniemi /kesk, Jouko Jääskeläinen /skl, Juha Karpio /kok, Anne Knaapi /kok (osit-

tain), Irina Krohn /vihr, Pekka Kuosmanen /kok, Annika Lapintie /vas, Kari Myllyniemi /kesk (osittain), Reino Ojala /sd, Markku Pohjola /sd, Heikki Rinne /sd, Mauri Salo /kesk, Jukka Tarkka /nuors ja Jorma Vokkolainen /vas (osittain).

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA*Liite***Lausunto 1/1996 vp****Hallituksen esitys 96/1995 vp***Lakivaliokunnalle*

Lakivaliokunta on 5 päivänä joulukuuta 1995 pyytänyt sosiaali- ja terveysvaliokunnalta lausuntoa hallituksen esityksestä 96/1995 vp lainsäädännöksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon uudistamisesta.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina lainsäädäntöneuvos Tuula Linna ja lainsäädäntöneuvos Markku Helin oikeusministeriöstä, vanhempi hallitussihteeri Maini Kosonen sosiaali- ja terveysministeriöstä, kehittämisspäällikkö Sirpa Taskinen Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta, neuvotteleva lakimies Antero Jaakkola Suomen Kuntaliitosta, lapsiasiamies Helena Molander Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, lakimies Tiina Saukkonen Pelastakaa Lapset ry:stä, toiminnanjohtaja Heljä Sairisalo Yksinhuoltajien ja yhteishuoltajien liitosta, järjestösihteeri Arto Marjomäki ja varatuomari Janne Kangas Elatusvelvollisten Liitosta, toiminnanjohtaja Anu Suome-la Perheen Suojelun Keskusliitosta ja oikeustieteen lisensiaatti Anja Hannuniemi.

Hallituksen esitys

Ulosottolainsäädännön kokonaisuudistuksen ja ulosotonhaltijan lakkauttamiseen liittyen esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta määrääminen kuuluisi käräjäoikeudelle. Täytäntöönpanoa koskeva pyyntö voitaisiin tehdä myös suoraan ulosottomiehelle, jos lapsen huoltoa koskevan päätöksen antamisesta ei olisi kulunut kolmea kuukautta. Ulosottomies voisi siirtää asian käräjäoikeudelle.

Käytännön toimeenpano kuuluisi ulosottomiehelle yhdessä sosiaaliviranomaisten kanssa. Täytäntöönpanoon ei voisi ryhtyä vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa eikä myöskään vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos

lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Sovittelumenettelyä ehdotetaan kehitettäväksi. Sovittelu kuuluisi sosiaalihuoltolain mukaisesti kunnan tehtäväksi ja sovittelijana toimisi tavallisesti kunnan nimeämä henkilö.

Tuomioistuin voisi täytäntöönpanoasian yhteydessä täsmentää ja vähäisessä määrin muuttaa tapaamisoikeuden ehtoja. Jos olosuhteet olisivat muuttuneet päätöksen antamisen jälkeen ja päätöksen täytäntöönpano olisi selvästi lapsen edun vastaista, käräjäoikeuden tulisi hylätä täytäntöönpanoa koskeva hakemus.

Ehdotukseen sisältyvät säännökset täytäntöönpanon yhteydessä annettavasta täytäntöönpanomääräyksestä ja pakkokeinoista. Pakkokeinoina voitaisiin käyttää uhkasakkoa ja ulosottomies voisi noutaa lapsen. Tuomioistuin voisi määrätessään päätöksen täytäntöönpanotavaksi antaa myös täytäntöönpanonhakijaa ja tämän vastapuolta velvoittavia määräyksiä, jotka ovat tarpeen täytäntöönpanon ja lapsen edun turvaamiseksi. Nämä velvoitteet voitaisiin määrätä täytettäväksi sakon uhalla.

Kiireellisissä tapauksissa täytäntöönpanoon voitaisiin ryhtyä vastapuolta kuulematta, jolloin sosiaaliviranomaisten olisi yleensä sijoitettava lapsi väliaikaisesti. Pääasiassa tällaiset toimet olisivat mahdollisia silloin, jos on perusteltua aihetta katsoa, että toinen huoltaja aikoo viedä lapsen luvottomasti pois maasta.

Lait on tarkoitettu saatettavaksi voimaan paikallishallintouudistuksen yhteydessä 1 päivänä joulukuuta 1996.

Valiokunnan kannanotot*Yleistä*

Ehdotetun lainsäädännön tarpeellisuus. Valiokunta pitää lakiehdotuksia tarpeellisina ja taroituksenmukaisina. Valiokunta pitää tärkeänä, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva,

lapsen edun toteuttava päätös voidaan panna täytäntöön. Täytäntöönpanon tulee ensisijaisesti perustua vapaaehtoisuuteen, tarvittaessa soveltua hyväksi käyttäen, mutta myös pakko-täytäntöönpanon tulee periaatteessa olla mahdollinen.

Asiamäärät ja esityksen kohteena olevan ongelman suuruus. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien täytäntöönpanoasioiden vuosittainen lukumäärä on ollut noin 200.

Vuosittain huomattava osa vireille tulevista täytäntöönpanoasioista joko jätetään tutkimatta, raukeaa tai hylätään. Esimerkiksi vuonna 1995 ratkaistuista 199 tapauksesta jätettiin tutkimatta 10, raukesi 40 ja hylättiin 77. Tuomioistui-meen siirrettiin kaksi tapausta. Yhteensä 70 hakemusta hyväksyttiin. Valtaosa viimeksi mainituista koskee uhkasakon asettamista. Toteutuneita noutoja on ollut vuosittain arviolta alle kymmenen tapausta.

Suhteutettuna sosiaalilautakunnan vahvistamien sopimuksien määrään, joka vuonna 1994 oli 28 568 tapausta, täytäntöönpanoasioiden lukumäärä on hyvin pieni. Jos vertailuun otetaan mukaan myös tuomioistuimissa käsitellyt huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat, jää täytäntöönpanoasioiden lukumäärä tuntuvasti alle prosentin kokonaismäärästä.

Siitä huolimatta, että asioiden määrät ovat vähäisiä, kyse on vaikeasta ongelmasta, koska tapaukset ovat usein äärimmäisen kärjistyneitä. Tilanne on vaikea niin lapselle kuin vanhemmille.

Ehkäisevyys ja menettelyjen kehittäminen. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että tehokkaalla täytäntöönpanolailla sinänsä on ehkäisevä luonne. Tehokas täytäntöönpanolaki edesauttaa sitä, että menettelyssä, jossa vahvistetaan lapsen huolto ja tapaamisoikeus, pyritään vastuullisesti löytämään toimivat ratkaisut ja että vanhemmat tehdessään sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta suhtautuvat sopimuksen laatimiseen ja sen noudattamiseen vakavasti.

Lakiehdotuksessa on korostettu ehkäisyä myös sikäli, että perheasiainsoveltijat voisivat antaa apuaan myös eron jälkeen, jotta täytäntöönpanoprosessi voitaisiin välttää.

Sovittelujärjestelmä on rakennettu siten, että voitaisiin välttää pakkokeinojen käyttäminen.

Lapsen etua palvelevaa huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden käsittelyä on jatkuvasti kehitettävä. Huomiota on kiinnitettävä päätöksenteon perusteiden monipuoliseen, riittävään ja asiantuntevaan selvittämiseen.

Tapaamisoikeus. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa kaiken toiminnan perustana tulee olla lapsen etu. Alkuperäisessä lapsen huoltoa ja tapaamista koskevassa päätöksessä on periaatteessa selvitetty lapsen etu. Siksi käsillä olevan lainsäädännön päätöksenteon tulee johtaa ensisijaisesti kyseisen päätöksen täytäntöönpanoon alkuperäisessä muodossa tai olosuhteiden muutokset huomioon ottaen. Olosuhteiden muutosten taikka muutoin saadun selvityksen perusteella voidaan täytäntöönpanoa koskeva hakemus myös hylätä.

Nykyisen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain (HTL) lähtökohta on, että tapaamisoikeus on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tämä on aiheuttanut sen, että tapaamisoikeudesta puhutaan lapsen oikeutena.

Kuitenkin myös vanhemman täysin hyväksyttävä halu pitää yhteyttä lapseen saa oikeudellista suojaa muun muassa sikäli, että tapaamista haluava vanhempi voi käynnistää täytäntöönpanoprosessin.

Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan on katsottu asettavan valtiolle aktiivisen velvollisuuden olemassa olevien tapaamissuhteiden turvaamiseen.

Valtaosassa tapauksista tapaamisoikeus ei aiheuta ongelmia. Hyvin harvoin tapaamisoikeutta on käytetty kiusantekoon tai siihen on suhtauduttu välinpitämättömästi niin, että vanhempi ei olekaan saapunut tapaamaan lasta.

Tapaamaan haluttoman vanhemman pakottaminen tapaamiin ja lapsen edun yhdistäminen lienee kuitenkin mahdoton asia. Sellaisen vanhemman tapaaminen, joka syyllisyydentunteen, masennuksen tai muun syyn vuoksi ei jaksa kohdata lastaan, saattaa olla lapselle hyvinkin murheellinen kokemus. Tietävästi muissakaan oikeusjärjestyksissä ei vastaavaa menettelyä ole.

Valiokunta korostaa kuitenkin, että lain tulee olla sellainen, että kiusanteko tapaamisasioissa estetään.

Ehdotuksen mukaan tapaja, joka on pannut vireille täytäntöönpanomenettelyn, velvoitetaan esimerkiksi uhkasakolla tai täytäntöönpanon raukeamisen uhalla ilmoittamaan, ellei hän haluaakaan tavata lasta.

Toinen ongelmaryhmä ovat tapaukset, joissa perustellusta tai vain väärään tietoon perustuva syystä tai aikuisten välisen kiusanteon vuoksi toinen vanhempi haluaa suojella lasta toisen vanhemman tapaamiselta.

Näihin suhteellisen harvinaisiin tapauksiin tulee valiokunnan käsityksen mukaan kiinnittää

huomiota ja tehostaa erityisesti sovittelua ja lapsen edun määrittämiseksi tarpeellisia tutkimuksia, selvityksiä ja viranomaistoimenpiteitä.

Erityisen läheisten ihmisten tapaaminen. Valiokunta korostaa, että lapsen oikeus tavata läheisiään, olipa kysymyksessä lapsen vanhempi tai muu erityisen läheinen henkilö, kuten isovanhempi, aikaisempi kasvatusvanhempi, sisarus tai muu vastaava henkilö, ei saisi olla riippuvainen sen aikuisen hyväntahtoisuudesta, jonka luona lapsi asuu.

Nykyisen HTL:n mukaan tapaamisoikeutta ei ole katsottu voitavan vahvistaa esimerkiksi isovanhemmille. Kansainvälisesti katsoen lapsen ja hänen isovanhempiensa tai muiden lapselle läheisten henkilöiden tapaamisoikeus ei sinänsä ole tuntematon. Meilläkin tulisi selvittää mahdollisuudet laajentaa lapsen tapaamisoikeus koskemaan myös läheisiä henkilöitä.

Uusien ”tapaamissuhteiden” sääntely HTL:ssa aiheuttaa toisaalta väistämättä sen vaaran, että lapselle haitalliset täytäntöönpanoprosessit lisääntyvät. Jos sanotunlainen tapaamisoikeus haluttaisiin vahvistaa, olisi laissa oltava myös sitä koskevat pakkokeinot.

Viranomaisten yhteistyö, koulutus ja voimavarat. Valiokunnan käsityksen mukaan oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tulee yhteistoimin selvittää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain kehittämistarpeita sekä kyseisen lain vaatimia voimavaroja, koulutuskysymyksiä ja henkilöstön tietoihin ja taitoihin vaikuttamista.

Sovittelua toimittavien koulutukseen ja työhöjaukseen on kiinnitettävä huomiota ja kohdistettava riittävästi voimavaroja.

Vaikeimpien tilanteiden hoitamista silmällä pitäen tulisi luoda kuntien välisenä yhteistyönä mahdollisuus keskittää sovittelu muutamaan valtakunnalliseen pisteeseen, joissa on käytettävissä vahva ja laaja, eri alojen asiantuntemusta edustava ohjausryhmä. Ehkä tätäkin toimivampi ja tehokkaampi ratkaisu olisi sellaisen asiantuntijajärjestelmän perustaminen, jonka paikalliset viranomaiset voisivat tilata ao. kuntaan avustamaan kaikkein vaikeimpien tapausten selvittämisessä.

Uskottu mies. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa päätöksenteossa sekä kyseisen päätöksen täytäntöönpanoa koskevassa hallituksen esityksen mukaisessa menettelyssä saattaisi lapsen aseman kannalta olla tarpeellista ja tarkoituksenmukaista, että lapselle määrätään uskottu mies. Tältä osin valiokunta viittaa muun muassa

valtioneuvoston selontekoon 2/1995 vp ”Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa” sekä kyseisestä selonteosta laatimaansa mietintöön.

Yksityiskohtaiset ehdotukset

Pyytäessään lausuntoa sosiaali- ja terveysvaliokunnalta lakivaliokunta pyysi erityisesti kiinnittämään huomiota sovittelusäännösten asianmukaisuuteen, lapsen kuulemismenettelyn tarkoituksenmukaisuuteen, 12 vuoden ikärajaan, tapaan, jolla täytäntöönpanon tehosteena tarpeellinen nouto toteutetaan, sekä yleisesti lapsen etuun. Tästä syystä sosiaali- ja terveysvaliokunta kiinnittää erityisesti huomiota seuraaviin seikkoihin.

Nouto. Ensimmäisen lakiehdotuksen 3 §:ssä säädelään lapsen noutamisessa noudatettavia näkökohtia. Valiokunnan käsityksen mukaan niiden henkilöiden piiriä voitaisiin laajentaa, jotka lasta noudettaessa ovat paikalla ja jotka tarvittaessa voidaan kutsua tai pyytää paikalle. Hallituksen esityksen mukaista viranomaista ensisijaisempi olisi henkilö, joka on toimittanut lapsen noutoon johtavan päätöksenteon täytäntöönpanoon liittyvän sovittelun. Kyseinen henkilö voisi kutsua paikalle paitsi hallituksen esityksen mukaisesti lääkärin myös muun asiantuntijan. Tällaisena asiantuntijana voisivat tulla kysymykseen esimerkiksi muut henkilöt, jotka ovat olleet mukana toimittamassa sovittelua, lastenpsykiatrian taikka kasvatus- tai perheneuvolan edustajat taikka muut erityisesti lasten asemaan tai lastensuojeluun perehtyneet henkilöt. Varsinkin nuorimpien lasten noutamisessa olisi tärkeää, että paikalla voisi olla lapselle läheinen henkilö. Kysymykseen voisivat tulla esimerkiksi isovanhemmat, lapsen sisarukset tai muut henkilöt, joihin lapsi luottaa ja jotka hän tuntee. Samalla tulisi myös varmistetuksi vähemmistöjen osalta, että paikalla on henkilö, joka puhuu kieltä, jota lapsi ymmärtää. Kun tällainen henkilö on viranomaistoiminnan kannalta ulkopuolinen, ei kyseessä voi olla määräys, vaan paikallaoloa koskeva pyyntö tällaiselle henkilölle.

Sovittelu. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain mukainen sovittelu ehdotetaan muutettavaksi nimeltään täytäntöönpanosovitteluksi, jotta se eroaa avioliittolain mukaisesta sovittelusta. Valiokunta ehdottaa, että lakiin otetaan nimenomainen määräys, jonka mukaan sovittelutehtävä voidaan antaa useammallekin henki-

lölle, jolloin voidaan muodostaa moniammatillisia ryhmiä ja kaikki lapsen etuun liittyvät näkökohdat tulevat paremmin huomioon otetuiksi. Lapsen edun kannalta on myös tarkoituksenmukaista, että sovittelijan ammattitaitovaatimusta laajennetaan hallituksen esityksen mukaisista kasvatus- ja perheneuvontatyöhön perehtyneistä henkilöistä psykologiaan, psykiatriaan tai sosiaalityöhön perehtyneisiin henkilöihin. Näin myös useamman sovittelijan järjestelmää silmällä pitäen on paremmin määritelty, minkä alojen asiantuntemus tulee ensisijaisesti ottaa huomioon.

Sovittelun tarkoitus on määritelty ensimmäisen lakiehdotuksen 7 §:n 1 momentissa. Vaikka hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen noudattamisella ei kyseisessä lainkohdassa tarkoiteta sitä, etteikö kysymys olisi sovitte-
telusta, jossa voidaan ottaa huomioon myös tarpeellisia ja tarpeenmukaisia näkökohtia, jotka tosiasiallisesti muuttavat asiaa koskevaa päätöstä, saattaa säännöksen kirjoittamistapa johtaa siihen, että sovittelussa ei tarkastella ensisijaisesti päätöksen hengen vaan kirjaimen toteuttamista. Tästä syystä valiokunta ehdottaa säännökset kirjoitettavaksi väljempään muotoon, mutta pidettäväksi sovittelutoimen lähtökohtana kuitenkin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua päätöstä.

Tuomioistuimen toiminnassa on käytännössä 8 §:n mukaisella sovittelijan kertomuksella tärkeä merkitys. Sen takaamiseksi, että kaikissa tapauksissa lapsen edun kannalta välttämättä salassa pidettävä tieto voitaisiin saada sovittelijan kertomukseen, valiokunta pitää perusteltuna säännöstä, jonka mukaan sovittelijalla on oikeus saada sosiaalihuoltolain 56 §:n mukaista tietoa ja virka-apua viranomaisilta.

Useat asiantuntijat ovat todenneet lausunnoissa, että sovittelulle varattu neljän viikon aika on lyhyt. Sovittelun pitkittyminen ei kuitenkaan toisaalta ole toivottavaa ajatellen lapsen vieraantumista tapaamista haluavasta vanhemmastaan.

Yleensä ei ole perusteita määrätä sovittelun kestoa neljää viikkoa pidemmäksi, mutta tarkoituksenmukaista saattaisi silti olla, että sovittelijan aloitteesta sovittelun määräaika voitaisiin pidentää. Vastaavasti käräjäoikeudelle voidaan antaa toimivalta määrätä sovittelua jatkettavaksi sen jälkeen, kun sovittelija on antanut kertomuksensa, jos sovittelun jatkaminen edistää asianosaisten yhteistoimintaa. Tällaisesta jatkamisesta sovittelijan tulisi antaa uusi kertomus.

Tasapainoinen ratkaisu ongelmaan voisi olla se, että sovittelun määräaika ainakin tapaamisoikeuden osalta voitaisiin käräjäoikeuden niin harkitessa pidentää neljän viikon jälkeen jatkumaan toiset neljä viikkoa. Sovittelijan olisi kuitenkin todettava ennen sovittelun jatkamista, että sovittelun jatkaminen edistää asianosaisten yhteistoimintaa. Samanaikaisesti sovittelun käynnistymisen tai jatkamisen kanssa käräjäoikeus voisi 13 §:n nojalla määrätä lapsen ja vanhemman toisistaan vieraantumisen estämiseksi, että tapaamiset heti alkavat, mutta ne ovat väliaikaisesti esimerkiksi päivätapaamisia tai valvotuja tapaamisia.

Vieraantumisen ja sovittelun pitkittymisen aiheuttamien haittojen takia valiokunta ehdottaa 8 §:ään uutta 5 momenttia, jonka mukaan sovittelun jatkaminen on mahdollista vain tapaamisoikeutta koskevissa riidoissa.

Virka-apua koskeviin säännöksiin voitaisiin lisätä sovittelun toimittaneen henkilön velvollisuus jatkaa asianosaisten yhteistoiminnan edistämistä ja velvollisuus olla läsnä lasta noudettaessa.

Täytäntöönpanohakemuksen hylkääminen. Lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen koskevan hakemuksen hylkäämisestä on ensimmäisen lakiehdotuksen 14 §:ssä tyhjentyvä luettelo. Kun kyseessä on lapsen edun kannalta kaikin keskeisimpänä pidettävä säännös, valiokunta ehdottaa 14 §:n 2 momentin 2 kohdasta poistettavaksi vaatimuksen syyn erityisestä painavuudesta silloin, kun lapsen edun perusteella lapsen huoltoa koskeva asia saatetaan uudelleen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Salassa pidettävän tiedon ilmaiseminen. Ensimmäisen lakiehdotuksen 8 §:n 4 momentin mukaan sovittelijan kertomukseen voidaan ottaa salassa pidettävää tietoa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä. Kertomukseen otettu tieto on pidettävä salassa, ja tuomioistuin saa luovuttaa tiedon vain sen asian asianosaiselle, jonka käsittelyä varten tieto on saatu, sekä saman päätöksen täytäntöönpanoon osallistuvalla tuomioistuimella tai viranomaisella.

Ensimmäisen lakiehdotuksen 12 §:n mukaan muuta selvitystä hankkiessaan tuomioistuimen tulee hankkia valtion tai kuntien viranomaisen lausunto asiasta ja kuulla henkilöitä, jotka voivat antaa asiasta tietoja. Henkilö, jota kuullaan tuomioistuimessa, voi säännöksen mukaan ilmaista salassa pidettävän tiedon, jos tieto on otettu sovittelijan kertomukseen. Valiokunnan käsityksen mukaan olisi tarkoituksenmukaista, että täl-

lainen henkilö voisi kertoa myös salassa pidettävän tiedon, jos se on luonteeltaan sellainen, että sovittelija olisi voinut ottaa sen kertomukseensa, eli kyseinen tieto on lapsen edun kannalta välttämätön. Tästä syystä valiokunta ehdottaa 12 §:ään lisättäväksi tätä koskevan säännöksen, jonka nojalla henkilö voi tuomioistuimessa kuullessaan ilmaista salassa pidettävän tiedon, jos se olisi voitu ottaa sovittelijan kertomukseen. Tieto on tällöin vastaavalla tavalla salainen kuin se on sovittelijan kertomuksessakin.

Turvaamistoimet. Valiokunta pitää tärkeänä, että täytäntöönpanossa käytetään turvaamistoimia ottaen huomioon lapsen etu. Muun muassa hakijan velvoittaminen olemaan saapuvilla lasta noudettaessa, hakijan ja lapsen tapaamisen valvonnanalaisuus, hakijan velvollisuus ilmoittaa ennen tapaamista tai luonapitoa syntyneestä esteestä ja muut sen kaltaiset seikat, jotka osoittavat hakijan täytäntöönpanopyynnön perustuvan todelliseen pyrkimykseen lapsen edun toteuttamiseen, tulee olla tehokkaassa käytössä. Hakijalle asetettu velvoite voitaisiin myös määrätä täytäntöönpanomääräyksen perustuvan täytäntöönpanon raukeamisen uhalla toteutettavaksi, jolloin hakijan laiminlyönti johtaa myös toiselle osapuolelle asetetun uhan raukeamiseen.

Ensimmäisen lakiehdotuksen 23 §:n mukaan uhkasakosta ei saa määrätä muuntorangaistusta, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Kun muuntorangaistuksen käyttö asian luonne huomioon ottaen on tehtävä erittäin poikkeukselliseksi toimenpiteeksi, valiokunta ehdottaa 23 §:n mukaisista kynnystä muuntorangaistuksen käytöstä korotettavaksi.

Edellä esitettyyn ja hallituksen esityksen perusteluihin viitaten sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että ensimmäinen lakiehdotus hyväksytäisiin muutoin sellaisenaan paitsi 3 §, 2 luvun otsikko sekä 6—9, 12, 14, 19, 23, 28 ja 29 § näin kuuluvina:

3 §

Lapsen suojaaminen täytäntöönpanon yhteydessä

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Noutamisessa on *henkilön, joka on toimittanut asiassa tämän lain mukaisen sovittelun, tai sosiaalihuollon viranomaisen edustajan oltava läsnä.*

Hänen on tarvittaessa kutsuttava paikalle myös lääkäri tai muu asiantuntija sekä pyydyttävä paikalle lapselle läheinen henkilö.

(3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

2 luku

Täytäntöönpanosovittelu

6 §

Sovittelijan määrääminen

Kun hakemus on saapunut käräjäoikeudelle, sen on annettava 9 §:n nojalla nimetyn henkilön (*sovittelija*) tehtäväksi järjestää asiassa sovittelu. Perustellusta syystä käräjäoikeus voi määrätä sovittelijaksi muunkin sopivan henkilön. *Tarvittaessa sovittelutehtävä voidaan antaa kahdelle tai useammalle sovittelijalle.*

(2 mom. kuten hallituksen esityksessä)

7 §

Sovittelun tarkoitus ja sovittelun toimittaminen

Sovittelun tarkoituksena on edistää asianosaisten yhteistoimintaa lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi täytäntöönpantavana olevan päätöksen edellyttämällä tavalla.

(2—4 mom. kuten hallituksen esityksessä)

8 §

Sovittelijan kertomus ja salassapitovelvollisuus

Sovittelijan tulee käräjäoikeuden määräämässä ajassa toimittaa tälle kertomus niistä toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt. Sanottua aikaa ei ilman pakottavaa syytä saa määrätä neljää viikkoa pitemmäksi. *Sovittelijan perustellusta pyynnöstä käräjäoikeus voi kuitenkin pidentää sovittelun määrääaikaa.*

(2 ja 3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Sovittelijalla on oikeus saada sosiaalihuoltolain (710/82) 56 §:n 1 momentin mukaisesti tietoa sekä sanotun pykälän 3 momentissa tarkoitettua virka-apua. Sovittelijan salassapitovelvollisuudesta on voimassa mitä sosiaalihuoltolaissa säädetään. Sovittelijan kertomukseen voidaan kuitenkin ottaa myös sellaista tietoa, joka on pidettävä salassa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä. Kertomukseen otettu tieto on pidettävä salassa. Tuomioistuin saa luovuttaa tiedon vain sen asian asianosaiselle, jonka käsittelyä varten tieto on saatu, ja toiselle saman päätöksen

täytäntöönpanoon osallistuvalla tuomioistuimelle tai viranomaiselle.

Jos käräjäoikeus tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa sovittelijan kertomuksen saatuaan katsoo, että sovittelun jatkaminen edistää asianosaisten yhteistoimintaa, se voi täytäntöönpanomääräystä antamatta määrätä sovittelijan jatkamaan sovittelua. Sovittelijan tulee tällöin toimittaa sovittelu noudattaen soveltuvin osin, mitä tässä laissa säädetään sovittelusta, sekä antaa käräjäoikeudelle 1 momentissa säädetyssä määräjasssa uusi kertomus. (Uusi)

9 §

Sovittelijan nimeäminen

Sosiaalihuollon viranomaisen tulee nimetä riittävä määrä henkilöitä hoitamaan tämän lain 6—8 §:ssä tarkoitettuja sovittelutehtäviä kunnassa. Sovittelijaksi voidaan nimetä ainoastaan *lasten ja perheiden kanssa tehtävään psykologiseen, psykiatriseen tai sosiaalityöhön tai lastensuojeluun perehtynyt henkilö*. Nimeämisestä ja sen peruuttamisesta on viipymättä ilmoitettava käräjäoikeudelle.

12 §

Muu selvitys

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Milloin asian selvittämiseksi on tarpeellista, tuomioistuimen tulee hankkia valtion tai kunnan viranomaisen lausunto asiasta ja kuulla henkilöitä, jotka voivat antaa asiasta tietoja. Henkilö, jota kuullaan tuomioistuimessa, voi ilmaista tiedon, joka on säädetty tai määrätty pidettäväksi salassa, jos tieto on 8 §:n 4 momentin nojalla otettu tai olisi voitu ottaa sovittelijan kertomukseen. Kun tuomioistuimessa esitetään salassa pidettävän tiedon sisältävä sovittelijan kertomus tai kuultava ilmaisee mainitun tiedon, suullinen käsittely on tarpeellisin osin toimitettava yleisön läsnäolematta ja oikeudenkäyntiaineisto on pidettävä tarpeellisin osin salassa noudattaen soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/84) säännöksiä.

Tuomioistuin voi myös määrätä, että lapsi on sosiaalihuollon viranomaisen osoittaman lääkärin tai muun asiantuntijan tarkastettava. Määräyksen noudattamiseksi huoltajalle asetettavasta velvoituksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annetussa laissa (702/75) säädetään.

14 §

Hakemuksen hylkääminen lapsen edun vuoksi

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Jos hakemus kuitenkin koskee lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen 1 §:n 3 momentin nojalla, käräjäoikeus voi hylätä hakemuksen vain:

(1 kohta kuten hallituksen esityksessä)

2) jos lapsen etu muutoin (*poist.*) painavista syistä vaatii, että lapsen huoltoa koskeva asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi.

(3 ja 4 mom. kuten hallituksen esityksessä)

19 §

Täytäntöönpanon turvaamistoimet

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Velvoitteet täytäntöönpanon turvaamiseksi määrätään täytettäväksi sakon uhalla. *Hakijalle asetettu velvoite voidaan kuitenkin määrätä täytettäväksi myös uhalla, että tuomioistuimen täytäntöönpanomääräykseen perustuva täytäntöönpano raukeaa.*

(3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

23 §

Uhkasakon periminen ja muuntorangaistuksen määrääminen

Tämän lain nojalla maksettavaksi tuomittu uhkasakko peritään ulosottotoimin ja sakotettu haastetaan muuntorangaistuksen määräämistä koskevaan oikeudenkäyntiin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 5 ja 6 §:n mukaisesti. Uhkasakosta ei kuitenkaan saa määrätä muuntorangaistusta, elleivät *erittäin* painavat syyt sitä vaadi. Jos muuntorangaistusta ei ole määrätty, muunnettavina olleiden sakkojen perimistä jatketaan ulosottotoimin.

28 §

Valtion varoista suoritettavat korvaukset ja kustannukset

Tuomioistuimen määräyksestä kuulluille todistajille ja asiantuntijoille suoritettavat korvaukset, korvaus lääkärille ja muulle asiantuntijalle tämän lain mukaisista tehtävistä sekä kustannukset sovittelun suorittamisesta ja 24 §:ssä tarkoitettua lapsen sijoittamisesta maksetaan valtion varoista.

(2 ja 3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

29 §

Virka-apu

Tämän lain mukaisen sovittelun asiassa toimitanut henkilö on velvollinen ulosottomiehen pyynnöstä jatkamaan asianosaisten yhteistoiminnan

edistämistä ja tukemaan lasta sekä, jollei noutamista voida välttää, olemaan läsnä noudossa. Ulosottomiehen pyynnöstä myös sosiaalihuollon viranomaisen on annettava tarpeellista virka-apua (poist.).

(2 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 20 päivänä maaliskuuta 1996

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Jouko Skinnari /sd, varapuheenjohtaja Maija Perho /kok (osittain) ja jäsenet Anne Huotari /vas, Jorma Huuh-tanen /kesk (osittain), Liisa Hyssälä /kesk, Timo Ihamäki /kok, Kari Kantalainen /kok, Paula Kokkonen /kok, Mikko Kuoppa /va-r, Eero

Lämsä /kesk (osittain), Pirkko Peltomo /sd, Osmo Soininvaara /vihr (osittain), Marjatta Vehkaoja /sd ja Marja-Leena Viljamaa /sd sekä varajäsenet Juhani Alaranta /kesk (osittain), Mikko Immonen /vas (osittain), Leena Luhtanen /sd (osittain) ja Pehr Löw /r.

